

AZ EGYETEM ESZMÉJE ÉS TÍPUSAI

ÍRTA

DR. WESZELY ÖDÖN

A M. KIR. ERZSÉBET TUDOMÁNY-EGYETEM
ÜNNEPI KÖZGYŰLÉSEN, 1929. SZEPT. 22.-ÉN, TARTOTT
REKTORI SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁS

BUDAPEST, 1929

DUNÁNTÚL EGYETEMI NYOMDÁJA, PÉCSETT.

TARTALOM.

	Oldal
I. Az egyetem lényeges jellemvonásai	5
II. Az egyetem kezdete	7
III. Renaissance és reformatio	17
IV. A Pázmány Péter-egyetem alapítása.....	18
V. Az egyetem eszméjének kialakulása	20
VI. A német idealizmus egyeteme	21
VII. A francia és angol egyetemek.....	24
VIII. Az olasz egyetemek	27
IX. Az amerikai egyetemek	28
X. Az újkori egyetemek típusai	31
XI. Az egyetem lényege	34
XII. Specializálás és totalitás	39
XIII. Az egyetem kiváltságai	40
XIV. A jövő	43

AZ EGYETEM MINDEN ORSZÁGBAN a nemzeti művelődés legmagasabbrendű intézménye, s így nagy nemzeti hivatása van. De ezen túl is emelkedik jelentősége, mert belekapcsolódik a tudomány egyetemes nemzetközi munkájába, s ezzel a nemzetet is belekapcsolja a világ kulturális áramlataiba. Hogy ezt a nagy jelentőségét megérthessük, s feladatait megállapíthassuk, meg kell vizsgálnunk, miben áll voltaképen az egyetem eszméjének a lényege, ez az eszme hogyan valósul meg azokban a különböző típusokban, melyek létrejöttek, s ebből kifolyólag mi lehet az egyetem további fejlődésének útja? Kétfélekép járhatunk el. Megvizsgálhatjuk, hogy idők folyamán milyen egyetemi típusok jöttek létre, s mi ezekben a különböző típusokban a lényeg? Így megállapíthatjuk az egyetem eszméjét induktív úton.

De megalkothatjuk az egyetem eszméjét tisztán racionális alapon, s azután vizsgálhatjuk, hogy a különböző konkrét típusok mennyiben felelnek meg ennek az eszmének, s milyeneknek kell lenniök, hogy ennek megfeleljenek? Sőt tovább mehetünk, fölállíthatjuk az egyetem eszményképét, a célokat, melyeket szolgálnia kell, s azokat az eszközöket, melyek e célok szolgálatára legalkalmasabbak.

Mi mindkét utat követjük. Meghatározzuk előzetesen az egyetem eszméjét, azután megvizsgáljuk az egyetem különféle típusait, s végül e vizsgálódás eredménye gyanánt igazítjuk az előzetesen felállított meghatározást, s egy pillantást vetünk a továbbfejlődés lehetőségeire.

I.

Az egyetem lényeges jellemvonásai.

Az egyetem nem iskola, hanem a művelődésnek egy másféle, egészen sajátos intézménye.¹ Csakis így felfogva érthetjük meg küzdelmeit és problémáit, melyeket kielégítően azért nem lehet megoldani, mert két ellentétes felfogás küzd

¹ *K. Jaspers: Die Idee der Universität. Berlin. Springer, 1920. 45., 46. 1. 47. I.*

egymással: egyik, amely teljesen elméleti alapon állva az élet minden gyakorlati szükségletétől elvonatkoztatva a tiszta tudomány csarnokának óhajtja tekinteni az egyetemet; a másik, amely a gyakorlati szükségletet tartja szem előtt, magasabbrendű szakiskolának tartja, melynek feladata az ifjúságnak a tudományos pályákra való kiképzése.

De az egyetem valójában nem szakiskola, nem akar szakiskola lenni, csak átveszi néha a szakiskola feladatát, helyesebben feladatának egy részét, amennyiben megadja a szakszerű kiképzés tudományos alapjait.

„Tudományos alapjait” – ez annyit jelent, hogy elméleti alapjait, mert minden tudomány elmélet. A gyakorlati kiképzést az egyetem el is utasítja magától. A jogi fakultás a jog-gyakornoki évekre, az ügyvédjelölti évekre bizza, az orvosi kar a kórházakba utasítja a gyakorlatra a végzett orvostanulókat, a bölcsészeti kar a gyakorlati kiképzést a tanárképző-intézetre és a gyakorló iskolákra ruházza. A gyakorlatra való képesítést, oklevelet, csak a gyakorlati évek után kaphat az illető. Maga az egyetem nem is ad ki ilyen oklevelet, csak tudományos fokozatot (gradust) állapít meg (doktorátust), mely eredetileg semmire sem képesít, csak jelzi, hogy az illető valamely szakban doktor, azaz tudós, vagy magister, azaz mester.

Hogy az egyetem nem iskola, az kifejezésre jut abban is, hogy már az első egyetem mindjárt megalakulása után névben is megkülönbözteti magát az iskolától, nem „scola”, hanem „stúdium”, s később, mikor a „stúdium” elnevezést kezdték általában a tanintézet megjelölésére használni: „stúdium generale”. Főképpen három tulajdonságban mutatkozik a különbség a többi tanintézet és az egyetem között: Az egyik az, hogy egészen más a szervezete, mint az iskoláé, a másik az, hogy más a célja, a harmadik pedig az, hogy más a módszere.

Az egyetem szervezetének leglényegesebb jellemvonása az, hogy autonómiája van. Ez az autonómia nem egyenlő minden korban és minden egyetemen. De több vagy kevesebb autonómiája mindig van.

Az egyetem célja változik ugyan a különböző korok és különböző országok egyetemei szerint, de egy közös vonása

a célkitűzésnek mindig van: ez pedig a tudomány művelése. A változatosság abban mutatkozik, hogy mely tudományokat, s hogyan, mily vonatkozásban, műveli az egyetem, így az egyetem kialakulása, szervezete s működése függ attól, mi a felfogásunk a tudományról; változatai a tudomány fogalmának változásaival függnek össze.

Harmadik lényeges vonása az, melynél fogva az egyetemet némelyek iskolának tekintik. Ez pedig az, hogy tanít, de nem úgy, mint az iskola, nem kötött tanterv szerint, hanem a hallgató önmunkásságának a legteljesebb mértékű igénybevételével, bizonyos szabadsággal az önálló tudományos munkára nevel.

II.

Az egyetem kezdete.

Az egyetem e három jellemvonása különbözőképpen módosul különböző korszakban, különböző népeknél a kor-szellem, a világnézet, a tudományról való felfogás, s a gyakorlati szükségletek szerint.

Az egyetem, mint intézmény, a középkor alkotása. Az ókori iskolák, még a legmagasabb iskolák sem tekinthetők egyetemeknek. Nincsen intézményszerű jellegük, s nincsen legtöbbször szervezetük sem, de ha van is szervezetük, teljesen hiányzanak az egyetemet jellemző vonások, inkább egyes személyekhez vannak kötve, ilyenek Platon, Aristoteles, Pythagoras iskolái.

De kétségtelen, hogy amannak a felfogásnak megvan a maga gyökere, mert a görög tudósok dialógusai valóban tudományos vitatkozások, s céljuk az igazság keresése. ily értelemben valóban Platon akadémiaja s Aristoteles Lykeiona az egyetem kezdetei. De kezdetei azért is, mert ezek a mai tudomány kezdetei. Platon a tudomány eszméjének örök időkre való nagy képviselője, s Aristoteles a tudomány első rendszerezője, a mai tudományos disciplinák igazi megalkotója.

Am az ő iskolájuk mégsem iskola, s nem is egyetem, csak az ő személyes vonzóerejük által egybesereglett, s köréjük csoportosult, művelt görög ifjak gyülekezete, az önzetlenül, magasabb lelki életre vágyódók egy kisdud csoportja.

Némelyek ugyan azt állítják, hogy az egyetemek ezek-

nek a görög filozófiai iskoláknak a leszármazottjai. Dr. Otto *Immisch* „Academia” című füzetében azt írja, hogy Platon akadémiaja Pythagoras iskolájának hatása alatt keletkezett, mely vallásos egyesülés volt, s az ily egyesülés neve Thiasos (*θιασος*), s a platóni Thiasosnak egyesületi istenei a múzsák voltak. De az ókori filozófiai iskolák és a középkori egyetemek közé esnek a bizánci felsőiskolák. Az epikureusoknak még Hadrian császár alatt is volt Thiasosuk, s II. Theodosius 425-ben alapított egy akadémiát.²

Ámde ezek a főiskolák, úgy vélem, nem olyanok már, mint Platon akadémiaja, s nem olyanok még, minők az egyetemek.

Az egyetem nem vallásos társulat, s habár pápák alapítják, mégis világintézmányek.

Nem tekinthetők egyetemeknek az ó- és középkor szakiskolái sem, s így nem egyetemek a római retorikai iskolák, vagy a salernói orvosi szakiskola.

Az első igazi egyetem a párisi. Ez az 1200. év körül keletkezett. A szó szoros értelmében keletkezett, mert nem alapította sem a pápa, sem valamely fejedelem, mint a többi utána következő egyetemeket. Épen ezért nincs alapítási éve, lassan fejlődött ki. A Notre Dame székesegyház kiváló tanárai fejlesztették ki, s csak később szabályozták. De ez a kifejlődés sem úgy értendő, hogy a székesegyház iskolája átalakult egyetemmé. Helyesen mutat rá *Denifle*³ és utána *Békefi*⁴, hogy ez lehetetlen is. Az egyetem olyan tárgyakat tanít, miket a székesegyházi iskolák sohasem tanítottak: mitológiát, jogot, orvostudományt. Az egyetem a székesegyházi iskola fölé épült, nem belőle alakult ki. Világhírét kiváló tanárainak, elsősorban *Ábael*nek köszönhette. Első tanulmányi szervezetét *Robert de Courçon* bibornok, pápai követ, adta ki 1215-ben, s theologiai, jogi és orvosi fakultásra volt osztva. Mind a háromnak előkészítője pedig a filozófiai fakultás, melynek tárgyai gyanánt a hét szabad művészet szerepel, az *artes* (*facultas artium*). Ezt valamennyi fakultás hallgatóinak

² *Otto Immisch*: Academia. Freiburg, 1924. 6. 1.

³ *Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters Berlin, 1885. L. 723. 1.

⁴ *Békefi*: Árpád-kori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Budapest, 1896. 36. L

cl kellett végezniök, csak azután mehettek át a theologiai, jogi vagy orvosi tanulmányokra. Ez azonban nem jelentette a filozófiai fakultás alsóbbrendűségét, sőt ez volt akkoriban a legbefolyásosabb, mert a karközi tanácskozásokon, melyeken minden fakultásnak egy szavazata volt, az *artes* 4 szavazattal vehetett részt, s az általa választott rector volt az egész egyetem rectora, a többi fakultás élén pedig a dékánok állottak.⁵

Látjuk, hogy már az első egyetem, a párisi is, karokra oszlik, s szervezete a mai szervezet alapja.

A második egyetem időrendben a bolognai. Bolognában már régebben volt *jogi* szakiskola, melyet 1158-ban Barbarossa Frigyes alapított. Ehhez járult a XIII. században az *artes*, vagyis a facultas artium, azaz a filozófiai kar és az *orvosi* kar, s végül 1363-ban a *theológiai*. Csak ekkor lett tehát igazi egyetemmé. Itt, Bolognában, szervezkedett először a hallgatóság. A hallgatók ilyen szervezett közösségét (corporatio-ját) nevezték „universitas”-nak, s ez a név később átment az egyetemre, melyet eddig „studium generale”-nak neveztek. Két ilyen universitas volt Bolognában: egyik az „universitas citramontanum”, a másik az „universitas ultramontanum”. A hallgatók szervezetei később az egyetemeken általában a „natio” nevet kapták, s az egyes nemzetek szerint alakultak. Így Parisban 1222-ben négy nemzet volt: a gall, az angol, a picard és a normann, 1442-ben, mikor már a németek nagy számmal voltak, az angol helyébe a német lépett.

A bolognai citramontan corporatióknak 1265-hen 15 nemzetisége (natio-ja) volt s ezek között már ott van a *magyar* is, ami azt mutatja, hogy magyarok akkor már nagy számai voltak a bolognai egyetemen.

Az ezután alapított egyetemek mintaképe vagy a párisi vagy a bolognai egyetem. Ez a két egyetem két típust képvisel, s a különböző egyetemek e két típus egyikét tartják szem előtt. Parisban a theologiai és filozófiai tanulmányok, Bolognában a jogi tanulmányok voltak az uralkodók.

„A középkori egyetemeknek, – írja Békefi Rémy – legszigorúbb elemzés szerint, két típusa van: a párisi és a

⁵ K. Hoerber: Das deutsche Universitäts- und Hochschulwesen, Kempen u. München, Kösel, 1912. 4. 1. – Th. Ziegler: Über Universitäten und Universitätsstudium. Leipzig, Teubner, 1913. 2. 1.

bolognai. Amaz alapformája a francia-, angol- és németországi egyházi mesteregyetemeknek (universitas magistrorum), emez meg Olaszországban és a Pyrenaei-félszigeten a tanulók egyetemeinek (universitas scolarium) szolgált mintául.”⁶ Ámde nem mindenben. *Denifle* helyesen látja meg, hogy az orvosi kar kiinduló pontja más. Az orvosi karok *Salerno* és *Montpellier* hatása alatt fejlődnek, bár kezdetől fogva a legtöbb egyetemen tanítják az orvosi tudományt.

Az első német egyetemet 1343-ban *Prágában* alapította IV. Károly császár. Ennek az a magyarázata, hogy Németország számos apró államra volt szétszaggatva, s nagyobb terület fölött csak két család uralkodott: a Luxenburgok és Habsburgok. IV. Károly uralma alá tartozott Csehország is, s hatalmának és családjá uralmának biztosítása volt célja. Az egyetem alapításával is ezt a célt akarta szolgálni.

Ezen az egyetemen négy corporatio volt: a cseh, bajor, szász és lengyel. Az egyetem szervezetének schemája ezen túl: *négy kar, négy corporatio* (natio). De csakhamar kitört a nemzetiségi viszály. A csehek ugyanis azt követelték, hogy nekik 3 szavazatuk legyen, a többi három nemzetnek pedig összesen egy. Ennek a viszálynak volt azután később a következménye a *lipcsei* egyetem alapítása. Midőn a királyi tanácsosok előbb 1385-ben, majd 1409-ben teljesítették a csehek kívánságát, a német hallgatóság kivonult Prágából, *Magister Johannes von Münsterberg* vezetése alatt, s Lipcsébe ment, ahol Frigyes és Vilmos, Thüringia grófjai és Meiszen örgrófjai egyetemet alapítottak, melyet V. Sándor pápa 1409 szeptember 9-én decretumával elismert.

Ezután következik időrendben a *krakkói* egyetem, melyet 1364-ben Nagy Kázmér, lengyel király alapított, majd egy évvel később, 1365-ben, a bécsi, IV. Rudolf osztrák herceg alapítása. Érdekes, hogy a hallgatóság mindjárt alapításakor négy nemzetre oszlott: az osztrák, szász, cseh és *magyar* nemzetiségre.

Látjuk, hogy a magyarság mily korán bekapcsolódik az európai kulturális áramlatokba. De már előbb is van tudományos élet a magyar népnél, s ezt *Denifle* is elismeri,⁷ ki

⁶ *Békefi*: A pécsi egyetem. Budapest, 1909. 5-6. l.

⁷ *Denifle*, 413. l.

egyébként nem nagy jóindulatot mutat irántunk, mikor pl. az egyetemek fejlődésében utolsó helyre tesz bennünket, holott már 1367-ben van egyetemünk. A párisi egyetemnek is voltak már magyar hallgatói. Hiszen már a XII. században voltak Parisban magyar tanulók. Az angol Gualterus Mapes írja, hogy Parisban Girardus mester iskolájában találkozott egy Lukács nevű derék és képzett magyar emberrel.⁸ Ez a Lukács később, III. Béla korában, esztergomi érsek lett.

A párisi Szent Genevieve-iskolába járt egy Bethlen nevű magyar papnövendék,⁹ ki ott meg is halt, amit onnan tudunk, hogy István apát 1175-ben értesíti III. Bélát, hogy a Szent Genevieve-kolostorban temették el. Bethlennek jómódú szülei lehettek, mert a párisi kolostornak két selyemruhát, egy zászlót, egy arany pénzt, öt arany solidust, s egy ezüst márkát kehelyre, s végül egy fehér lovat ajándékoztak.¹⁰

Ugrin, kalocsai érsek is Parisba küldte unokaöccsét, Csák Ugrint, hogy ott a hittudományokat végezze. Ez az Ugrin később spalatói érsek lett.¹¹

A későbbi korból a külföldi egyetemeket látogató magyarok neve nagy számmal ismeretes. Ilyeneket a történet-tudósok nagy számmal sorolnak fel, s majd minden európai egyetem anyakönyvében találunk magyarokat.¹²

Az egyetemek alapításának sorrendjében a bécsi egyetem után mindjárt a pécsi következik, megelőzve a mai külföldi egyetemek legnagyobb részét, amennyiben alapítólevélét Y. Orbán pápa 1367. szeptember 1-én, tehát 2 évvel a bécsié után, helybenhagyta-

⁸ *Békefi*: Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Budapest, 1896. 46. 1.

⁹ U.o. 47. 1.

¹⁰ *Fejér*: Cod. dipl. I–VII. vol. IV. 63.

¹¹ *Békefi*: Árpádkori közoktatásügyünk. 47. 1.

¹² L. *Franki* Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest, 1873. 213–320. 1.

Ábel Jenő: Magyarországi tanárok és tanulók külföldön. I. Magyarországi tanulók a jeni egyetemen. összeállította r Mokry Gyula. 1890. II. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, összeállította: Schrauf Károly. III. A krakkói magyar tanulók háza, tanulóinak jegyzéke, összeállította: Schrauf Károly. 1892. IV. A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve, összeállította: Dr. Schrauf Károly. 1902.

Ábel Jenő ugyan „Egyetemeink a középkorban” című munkájában 5 középkori magyar egyetemről szól, s legrégebb egyetemünknek a *veszprémit* nevezi, de Békefi Rémig „Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése” című tanulmányában minden kétséget kizárólag kimutatta, hogy Veszprémben sohasem volt egyetem, csak székesegyházi iskola,¹³ s az a vélemény, hogy ez egyetem volt, IV. László király 1276. oklevele egyik passzusának félreértéséből származott.

A pécsi egyetem tehát az első magyar egyetem, s alapításának idejére nézve mindjárt a bécsi után következik. A pécsi egyetemet Nagy Lajos király kétségtelenül ugyanazon okokból alapította, mint amelyek IV. Károlyt a prágai, Nagy Kázmért a krakkói, s IV. Rudolfot a bécsi egyetem alapításánál vezették, ő is függetleníteni akarta országát kulturális tekintetben a külföldtől, emelni országa belső kulturális fejlődését, emelni a maga hatalmát, erejét, s erősíteni családjának uralmát országai fölött.

A pécsi egyetem alapító-levelének egyik pontja szerint a pápa beleegyezik abba, hogy a pécsi egyetemen egyházjogi és római jogi, úgyszintén minden más megengedett fakultást szervezzenek, leszámítva a teológiaiit. Hogy miért nem engedélyezte a pápa épen a teológiai fakultást, ez a kérdés a tudósokat sokat foglalkoztatta. *Denifle* azt véli, hogy a pápa a párisi egyetem teológiai fakultásának akart ezzel kedvezni,¹⁴ *Ábel Jenő* azt mondja, hogy Thomasius nézete szerint a pápát az eretnek tanoktól való félelem vezette.¹⁵ *Hanuy* Ferenc ellenkezőleg azt hiszi, hogy a párisi egyetem tekintélyének hanyatlása magyarázza meg azt, hogy a pápák kezdték jogaikat a teológiai fakultásra nézve nagyobb emphasisal védeni és érvényesíteni.¹⁶ *Békefi* úgy látja, hogy a pápák elvileg csak oly városban engedélyeztek teológiai fakultást, mely érseki székhely volt, de azonfelül valóban arra törekedtek, hogy a párisi fakultásnak legyen minél több hallgatója.¹⁷ *Denifle* véleménye reánk

¹³ I. m. 41-45. 1.

¹⁴ *Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters. 705. 1.

¹⁵ *Ábel*, Egyetemeink a középkorban. 10. 1.

¹⁶ *Katholikus Szemle*, 1903. 976. 1.

¹⁷ *Békefi*: A pécsi egyetem. 34-36. 1.

nézve nem nagyon kedvező. Azt írja: „Zur Theologie hatten wie es scheint, die Ungarn keine Neigung und nirgends könnte es weniger Auffallen als in Ungarn, das im päpstlichen Stiftbriefe für Fünfkirchen die Theologie ausgeschlossen war.”¹⁸

Bármilyen legyen is a teológiai fakultás megtagadásának oka, kétségtelen, hogy a pápákat elsősorban az egyház érdekei vezették. De ebben nem szabad azért valami hátrahelyezést vagy kisebbitést látni, hiszen a bécsi és krakkói¹⁹ egyetemen sem engedélyezte V. Orbán pápa a teológiai fakultást. A pápák igen szigorúak voltak a teológiai fakultás engedélyezésénél. Hiszen maga Denifle írja, hogy a XIII. század kezdetétől 1400-ig a pápák és fejedelmek 46 egyetemet alapítottak, s ezek közül csak egyharmad rész kapta meg a teológiai fakultás felállításának a jogát, tehát 2& működött teológiai fakultás nélkül.¹⁹

De megkapta a pécsi egyetem mindazokat a privilégiumokat és jogokat, melyekkel a többi egyetem bírt. Hogy meddig²⁰ állott fönn, erre nincsen pontos adatunk. Békefi kétséget kizárólag kimutatta, hogy a pécsi egyetem 1402. körül még fennállott, de 1465-ben már nem volt meg, amit Hunyadi Mátyás 1465-i levele bizonyít.²⁰ *Ábel Jenő* is szükségesnek látja kiemelni, hogy a pécsi egyetem sokkal tovább tartotta fönn magát, mint Magyarország bármely más középkori egyeteme.²¹

Magyarország többi középkori egyeteméről nagyon kevés adatunk maradt fenn. Ezek: Zsigmond király *ó-budai* egyeteme, melynek alapítási éve, s megszűnésének ideje is teljesen bizonytalan;²² a *pozsonyi* egyetem, melynek szervezője Vitéz János volt, már 1467-ben megkezdte működését. s ezt Mátyás király haláláig folytatta (1490).

Mátyás király a pozsonyi egyetem mellett, vagy a helyett, *Budán* tervezett nagyszabású egyetemet, s míg ez el-

¹⁸ Denifle: 415. 1.

¹⁹ Denifle, 703. 1. és Békefi: A pécsi egyetem, 47–49. 1.

²⁰ Békefi: A pécsi egyetem, 47–49. 1.

²¹ Ábel: Egyetemeink a középkorban. 13. 1.

²² Denifle: 418. 1. Denifle azt írja: „Ich kann es aber doch für immer feststellen, das Bonifaz IX. einen Stiftbrief für die Hochschule zu Ofen erlassen hat...”

készült, egy kisebb főiskolát állított fel, melyet a budai dömések kolostorában helyezett el.²³ Itt azonban csak teológiát és filozófiát tanítottak. Erre az egyetemre nézve is nagyon kevés a hiteles adat. II. Ulászló udvari prédikátora, Nicolaus ex Mirabilibus (Csoda Miklós), 1493-ban „diva theologiae professor”-nak címezi magát, a dömések kolostorában tanított; a többi mind bizonytalan – mondja Ábel Jenő.²⁴

Mindenesetre érdekes Mátyás király nagyszabású terve. Óriási épületet akar emelni, egész külön városrészt, azt ellátni minden szükségessel, 40.000 hallgatóra tervezi, s Európa leg hírnevesebb tudósait akarja meghívni tanárokul. Ez a mérész fantáziával elképzelt egyetem is tanúsága Mátyás király magasröptű szellemének és végtelen ambíciójának. A 40.000 hallgató a renaissance-ember túlzása, akár a történetíró túlzásának tekintjük ezt a számot, akár magának Mátyás királynak tulajdonítjuk is.²⁵ De jelzi, hogy Mátyás valami nagyot akart, valamit, amivel ne csak azt mutassa meg, hogy hazánk egyenrangú Európával, hanem hogy szinte kiemelkedik. Európai kultúrközponttá akarja tenni Budát, mert az a 40.000 hallgató azt jelenti, hogy nemcsak magyar hallgatókra gondol, hanem külföldiekre is, hiszen a tanárok egy része is külföldi híresség volna, ki idevonzza az ifjúságot. Ez akkor, midőn a tudomány nemzetközi nyelve a latin, s az előadás nyelve is az, könnyebben lett volna keresztülvihető, mint ma.

Mily nemes ambíció nagygyá tenni a nemzetet és országát! Micsoda perspektíva Magyarország jövője számára!

Látjuk, hogyan igyekezett a középkorban Magyarország

²³ *Ábel*: Egyetemeink a középkorban. 40. 1.

²⁴ U. o. 43. 1.

²⁵ Nagyon valószínű, hogy *Heltai* Gáspárnak ez az adata túlzás, mint ahogy más egyetemek ilyen adatai is túlzásoknak bizonyultak. Így *Paulsen* kiderítette, hogy a prágai egyetemnek, melyről azt állították, hogy évenként 60.000 hallgatója van, évenként átlag csak 676 hallgatója volt. Az adat talán Aurelius Brandiliustól származik, aki kiadatlan munkájában azt állítja, hogy a párisi egyetemnek rendszeren 20.000, de nem ritkán 30.000 hallgatója van. Ábel azt mondja, hogy nem lehetetlen, hogy ez a kétségtelenül túlzott adat fölkelthette Mátyás király agyában ezt a monstruózus gondolatot. L. az egész kérdést *Ábel Jenő*: Egyetemeink a középkorban. 37-40. 1.

belekapcsolódní Európa szellemi életébe. Ez könnyebb volt íákkor, mert ennek a szellemi életnek nemzetközi jellege volt.

A középkori egyetemen a theológia uralkodott, még akkor is uralkodott, ha nem volt theológiai fakultása. Tanárai papok voltak s hallgatóinak nagy része is papnövendék, sőt fölszentelt pap. Csak később foglalnak helyet közöttük nagy számmal világiak. Pl. a pécsi egyetem tanáraitól tudjuk, hogy papok voltak, Ahány hallgatóról pedig adatunk van, az mind papnövendék.

Ez természetes is, mert abban a korban a vezető állásokat papok töltötték be. Csak lassankint veszi át a világi elem a jogi és orvosi pályán a helyet. Mert az orvosok is kezdetben a papi rendből kerülnek ki, s csak III. Honorius pápa (1216-1227) tiltotta meg a világi papoknak, hogy orvostudománnyal foglalkozzanak. Az egyház máskor is megtiltotta, hogy a papság az orvostudományt s a világi jogot művelje. Nálunk Magyarországon azonban az orvosok nagyrészt papok voltak. IV. Orbán pápa 1263. október 3-i kelettel az esztergomi érseknek fölhatalmazást adott arra, hogy a papság azon részét, mely jogot vagy orvosi tudományt hallgatott, az egyházi kiközösítés alól feloldozhassa.^{25*}

A középkor igazi tudománya a skolasztikus filozófia. Ennek a szelleme hatja át a többi tudományt is. A felvilágosodás százada nagyon elítélő módon nyilatkozott erről a tudományról, mint általában a középkor szelleméről. Ma már megváltoztak e tekintetben a nézetek. „Wer von der Skolastik missächtlich redet, der vergisst das letzten Endes auf *sie* die freie wissenschaftliche Arbeit an unseren Universitäten zurückgeht, die Skolastik die Voraussetzung dafür und der Weg dazu gewesen ist” – mondja Th. Ziegler.²⁶

A skolasztika alapjában az elme iskoláztatása, dialektika, melynek alapját Aristoteles vetette meg, s bár kötött formákkal dolgozik, benne mindamellet eredetiség, önállóság, finom elméi és szellemesség lehet. Abaelardot épen ez a finom elméi, ez a szellemesség tette híressé, s az ő *Sic et non*-ja példája mindezeknek.

²⁵ *Békefi*: Árpádkori közoktatásügyünk, stb. 52. 1.

²⁶ *Th. Ziegler*: Über Universitäten und Universitätsstudium. Leipzig, Teubner 4. 1.

A skolasztika azonban alig egyéb, mint az öröklött szellemi kincs továbbadása, abban látja feladatát, hogy a régiek tudományát megőrizze, s tovább adja. Az önállóság nem a tudomány új tételeinek megállapításában mutatkozik, hanem a disputában; ott mutathatja meg a tudós a maga tudását és eredetiségét, gondolkodásbeli magasabbrendűségét.

Mikor Raphael az „Athéni iskola” és a „Disputa” című képeit megfestette, nyilvánvalóan a maga korának a fel-fogását juttatta kifejezésre. E képeken ott állanak a tudomány nagy mesterei: Plato és Aristoteles, s amit ábrázolnak az az egyetemnek és az athéni iskolának is a legfőbb módszere: a disputa. Hiszen vannak a külföldön egyetemek[^] mint pl. a párisi, hol a doktori szigorlat egyik része ma is a disputa, a tétel védelmezése, mellyel szemben más referensek az ellenkező álláspontot képviselik. Igaz, hogy ma ez a disputa már csak formasággá lett, de hogy fönmaradt, mutatja, hogy mennyire hozzátartozott az egyetem lényegéhez. Azonban a legújabb korig a vitatkozás valóban komoly dolog volt.

„Diadalteljes vitázatot ünnepelt a budai egyetemenél 1444-ben Mihály pálos szerzetes, sorbonne-i tudor” – írja *Lányi* (Magyar Kath. clerus érdemei stb.).²⁷ De ez ünnepi vitaközás volt, mert – mint *Lányi* írja: – „a kitűzött órára az egyetem csarnokában a deákokon kívül Ulászló király, főurak, előkelők mind megjelentek.” A vitatkozás a budapesti egyetem 1774. évi szabályzatában is benne van „s az: orvosi karban is a szigorlatokat vitatkozás követi, melyen legalább négy orvosnak kellett ellenvetéseket tenni.”²⁸

A középkori egyetem tanítása elsősorban régi tudósok szövegeinek ismertetése és magyarázata. E szövegek voltak a tekintélyek. Aristoteles tekintélye majd olyan volt, mint a szentírásé. A kérdés mindig csak az volt, hogyan kell a szöveget érteni. Ez az, ami azután a lélektelen grammatikai magyarázatok uralmához vezetett, s amivel szemben a humanizmus és renaissance új szellemet vitt az egyetemre.

²⁷Idézi *Ábel* 26. 1.

²⁸*Pauler*: A budapesti egyetem története, 1880. 82. L

III.

Renaissance és reformatio.

A humanizmus is a régi klasszikusokat csodálja, sőt eszményíti, de a renaissance már az életbe is át akarja ültetni az antik világ elveit. Nem a formákkal foglalkoznak ekkor már, hanem a klasszikus munkák tartalmával. Így a renaissance-tudósok már szinte pogány elveket vallanak, de úgy is élnek. A renaissance-ember föl akar szabadulni a középkor megkötöttsége alól. Ez vezet a reformatiohoz, bár a reformátorok sem tudnak egészen megmenekülni attól, amit a középkor iskolája lelkükbe oltott. Melanchton époly humanista, mint a katolikusok, kik ellen állást foglal.

A renaissancenak fejlődését és hatását a pedagógia történetére legjobban és legszebben *Fináczy Ernő* fejtette ki a renaissance-kori nevelés történetében. A humanizmus térfoglalása az egyetemeken jelentette a klasszikus tanulmányok megerősödését, s a filológia uralmát, mely még ma is érezhető.^{28a}

Az egyetemek Németországban a reformatio után vallás szerint oszlottak meg. Voltak protestáns és katolikus egyetemek. Az első protestáns egyetemet Marburgban állították föl 1527-ben, ezt követték Königsberg (1554), Jena (1558), Helmstadt (1576), Giessen (1605) stb.

Nem jelenti ez a tudomány fölvirágzását, ellenkezőleg az egyetemi élet mindegyre sivárabb képet mutat. Ez a kor a hitviták kora. „A protestáns egyetemek – mint Th. Ziegler írja – így az orthodoxia rájuk rakott kényszerzubbonya alatt megcsontosodtak.”²⁹ A katolikus egyetemek pedig a jezsuiták vezetése alá kerültek.

Talán ekkor nyilvánul meg legerősebben Németországban az a *partikularizmus*, melyet *C. H. Becker* a német népjellem legfőbb vonásának tart.³⁰

^{28a} *Fináczy Ernő*: A renaissance-kori nevelés története. Budapest, 1919. 185. 1. A humanizmus térfoglalása a német egyetemeken.

²⁸ I. m. 11. 1.

³⁰ *C. H. Becker*: Gedanken zur Hochschulreform. 2. 1.

A Pázmány Péter-egyetem alapítása.

Ez a kor nálunk is nemcsak a dúló török háborúk, de a sok pártviszály és felekezeti harc ideje.

Mégis épen e nehéz viszonyok között, midőn hazánk szét volt darabolva, nagy része török uralom alatt, a meglevő rész pártokra szakadva, vitákba és viszályokba merülve, jutott Pázmány Péter, ez a rendkívüli egyéniség, korának egyik legkiválóbb alakja, arra az elhatározásra, hogy magyar egyetemet alapít. Erre a célra elsősorban azt az összeget szánta, amellyel neki a király római útjának költségei fejében tartozott. Ez 40.000 forint volt. Ehhez hozzáadott 20.000 forintot, melyet később 60.000 forintra egészített ki. Ezt a 60.000 forintot fegyveres kísérettel Bécsbe, a Jézus Társaság házába vitette.³¹

Voltaképen érseki székhelyén, Esztergomban óhajtotta az egyetemet fölláttatni. De Esztergom török megszállás alatt állott, az ő székhelye is, a káptalané is Nagyszombat volt. Egy ideig habozott, hol állítsa fel az egyetemet, Pozsonyban vagy Nagyszombaton, s végül Nagyszombatot választotta, de alapító-levelében kimondotta, hogy ha az ország a török járom alól fölszabadul, az egyetem az esztergomi egyházmegye területén lévő más városba is áthelyezhető.

Pázmány az egyetem vezetését a Jézus Társaságra bízta, s így tanárai a Jézus Társaság tagjaiból kerültek ki, mint ahogyan ebben az időben külföldön is a legtöbb katolikus egyetemen történt.

Az egyetemet Pázmány Péter kérésére II. Ferdinánd az 1635. október 8-án kiadott szabadalomlevelével megerősítette, s mindazokkal a jogokkal és kiváltságokkal fölrüházta, melyekkel a német birodalmi és örökös tartománybeli, nevezetesen a kölni, a bécsi, mainzi, ingolstadti, prágai, olmiitzi és gráci egyetemek élnek.³²

A nagyszombati egyetem azonban egyelőre csak teológiai és filozófiai karból állott, jogi és orvosi kara nem volt, s ezért a pápa vonakodott is fölrüházni az egyetemek kivált-

³¹ *Pauler*: A budapesti tudományegyetem története. Budapest, 5. l.

³² L. *Pauler* 7. l.

ságaival. De erre nem volt egyelőre szükség, mert a Jézus Társaság pápai kiváltságainál fogva saját tagjainak és ezek tanulóinak a hittudományból és a bölcsészettől akadémiai fokozatokat egyetemek módjára adományozhattak.³³

A hittudományi karhoz az 1667. évben a *jogtudományi* járult.³⁴ Az *orvosi kart* Mária Terézia állította föl 1769. november 7-én kelt elhatározásával, midőn az egyetemet újjászervezte, s tanszékeit megszorította. Az egyetem ezzel teljessé lett, s új szabályzatot kapott, melynek alapján az 1770-71. tanévre először választottak dékánokat és rectort. Az orvosi kar még Nagyszombaton megkezdte működését, öt tanszék volt a karon redszeresítve.³⁵ De az orvostudomány ügye még nagyon gyöngén állt. A városi kórházban csak néhány beteg állt a tanár rendelkezésére, s bár Mária Terézia két betegszoba föllállítására a költségeket engedélyezte, még 1776-ban is panasolja a gyakorlati orvostan tanára, hogy nincs koródája,³⁶ 1783-ban a koróda 16 betegre volt berendezve, 8 férfi, 8 nőbetegre. A bővítésre vonatkozó kérelmet azzal utasították el, hogy Bécsben még mindig csak 6 férfi és 6 nőbeteg áll a tanítás céljából rendelkezésre.³⁷

XIV. Kelemen pápa 1773-ban a Jézus Társaságot feloszlatta, s ennek következtében az egyetem hit- és bölcsészettudományi karain a tanítást többé nem láthatta el, a királyné e tanári állásokra pályázatot hirdetett. A hittani tanszékekre 39-en, a bölcsészetiére 38-an pályáztak. Ezzel szemben az egyetem elveszítette eredeti jellegét, s egészen az *állam rendelkezése alá kerül*.

Mint ismeretes, Mária Terézia a Ratio kibocsátásával, mellyel a közoktatásügyet állami ügyé tette, egyúttal az egyetemet Budára helyezte át. Budáról azután 1784-ben II. József intézkedésére Pestre került az egyetem, s 1921 óta mint budapesti Pázmány Péter-egyetem működik.

³³ *Fauler*, 7. 1.

³⁴ U. o. 9. 1.

³⁵ U. o. 74. 1.

³⁶ U. o. 108. 1.

³⁷ U. o. 442. 1.

Az egyetem eszméjének kialakulása.

Íme, látjuk az egyetemek fejlődésének kezdetét, magyar szempontból nézve az európai egyetemek kialakulását.

Az egyetem mai eszméje azonban csak az újabb fejlődés eredménye. Benne van ugyan az egyetem e kezdeti állapotában is már a mai eszme csírája, de csak a csírája.

Az egyetem e kezdeti állapotában voltaképp állami magasabb funkcionáriusok kiképzését szolgálja; a tudománnyal, melyet tanít, azt akarja elérni, hogy a legmagasabb állások betöltői a legkiválóbbak, a legtudósabbak legyenek. Négy fakultásra való osztása is a négy legfontosabb szellemi pálya szerint alakult. Papokat, jogászokat, azaz állami tisztviselőket és ügyvédeket, orvosokat és tanárokat akart képezni.

A papoknak ugyan nem kellett egyetemet végezniök, de a pápák kedvezményekkel előmozdították azt, hogy a papok egyetemet látogassanak, a már működő papoknak megengedték, hogy javadalmuk megtartása mellett egyetemre járjanak, s az állások betöltésénél a graduáltakat előnyben részesítették.

A reformáció után, a vizsályok korában, a német egyetemek lesüllyedtek, nagy részük helyi, tartományi (Landesuniversität) lett, azzal a céllal, hogy az illető tartomány számára papokat és hivatalnokokat képezzen, sőt az utóbbiakra nézve a helyi egyetem látogatását kötelezővé tették, amivel a diákok külföldi egyetem-látogatásának gátat vetettek.³⁸

Ily körülmények között a tudomány inkább az egyetemen kívül virágzott, s az újkori gondolkodás megindítóit nem egyetemeken működtek, sőt vonakodtak egyetemi tanári állásokat vállalni, mert a kutatás szabadságában magukat korlátoztatni nem akarták. így Descartes nem volt egyetemi tanár, Leibniz nem akarta a neki felajánlott egyetemi tanári állást elfogadni, Spinoza, az egyszerű gyémántköszörűs, visszautasította a heidelbergi egyetem meghívását, mert gondolkozásának szabadságát féltette.³⁹

Ismeretes a türelmetlenség, mellyel e korban az egye-

³⁹ *Hoeber*, 18. 1.

⁴⁰ *Th. Ziegler*, 22. 1.

iemek a másként gondolkozókat üldözték. Pl. *Sturm János* pedagógusnak, aki szabadabban gondolkozó humanista volt, el kellett hagynia Strassburgot, s helyét átengedni Marbach és Pappus evang. lelkészeknek.

Az első modern egyetemnek Halle-t tartják, melyet III. Frigyes alapított 1694-ben. Ez az egyetem elvben kimondta *a tanítás és kutatás szabadságát*, meghívta a Lipcséből kiutasított *Christian Thomasiust*, a racionalista irányú, jogtanárt és *Franche Hermann Ágoston* pietista teológust.

De azért Halléban sem uralkodott jobb szellem, mert a pietisták vádjaira I. Frigyes Vilmos király *Christian Wolf*-ot, a német felvilágosodás filozófusát, megfosztotta tanári állásától, s kötél általi halálbüntetés terhe mellett kötelezte, hogy az országot 48 órán belül hagyja el.

E tekintetben a mi magyar egyetemünk sem állott jobban. A budapesti egyetem történetében olvashatjuk, hogy Pozsony megye rendéi 1790-ben följelentést tettek Kreil Antal bölcsészettanár ellen, azon a címen, hogy vallásellenes tanokat hirdet.⁴⁰

De egyébként is a tanítás anyaga és szelleme meg volt szabva, s a tankönyvek is ki voltak jelölve.⁴¹

Az egyetemek ebben az időben nem azok többé, mik a fejlődés kezdetén voltak, de még nem azok, amiké a XIX. Század őket tette. Ezt a korszakot az egyetemek szomorú korszakának kell tekinteni.

VI.

A német idealizmus egyeteme.

A fejlődésben itt három lépést különböztethetünk meg. A XVI. század második felét és a XVIII. századot a *theológiai és vallásos szempont irányítja*. A XVIII. század a *modern* egyetem kezdete. A XIX. század a *specializmus* és *pozitivizmus* uralma.⁴² Végül a XX. század a szellemtudományi *idea-*

⁴⁰ A helytartó tanács vizsgálatot indított, mely azzal végződött, hogy a vádat alaptalannak találták. A vizsgálati iratokat a királyhoz fölterjesztették, ki Kreil Antal tanárt óvatosságra intette, de Pozsony megyének legfelsőbb rosszallását fejezte ki, hogy az általában jeles tanárt alaptalan vádakkal illette. *Pauler*, 264. 1.

⁴¹ *Pauler*, 74., 75., 76. 1.

⁴² L. *Magyary Z.*: A magyar tudomány-politika alapvetése. 146-147 1.

lizmus jegyében indult. Az újkori egyetem fejlődése akkor kezdődik, mikor Nagy Frigyes az elűzött *Christian Wolffot* visszahívja. „Ez a személyi jelentőséget messze túlhaladó világtörténelmi aktus volt” – írja Ziegler. Ez jelentette a felvilágosodás uralomrajutását.

Az újkori tudomány Descartes, Bacon, Leibniz munkásságával kezdődik, kik munkásságukkal a tudományt szabaddá tették, s új utakat mutattak az egyetemek számára. Ennek az új tudománynak a hirdetője lett az egyetem.

A klasszika-filológia is átalakul, s az ókor tudományává lesz. Eszthetikai iránya lehetővé teszi, hogy a német irodalommal kapcsolódjék. Göttingában Gessner és Heyne megteremtették az új humanizmust, végül Jenában polgárjogot nyer Kant, s követői, Fichte, Schelling és Hegel, s az új humanizmus és Kant filozófiája alapján kialakul a *német idealizmus*, mely azóta úgy a német tudományt, mint a német egyetemeket jellemzi.⁴³

A német egyetem mindegyre távolodik attól, hogy hivatásra előkészítő iskola legyen. Hivatásra akar nevelni, de a tudomány által, s az ezzel való foglalkozásból merített idealizmussal.

Ez az új egyetemi típus a német szellem par excellence alkotása. *Spranger* is azt tartja, hogy a modern egyetem nem egyenes leszármazottja a középkori egyetemnek, hanem új alkotás, bár nagy súlyt helyez a tradíció által öröklött tulajdonságaira.⁴⁴

A német egyetem mai eszményképe is *a tudomány önzetlen művelése* minden gyakorlati cél távoltartásával. Ez az eszménykép következménye a tudományról való felfogásnak. A németek a tudomány fő jellemvonásának azt tartják, hogy tisztán a megismerés kedvéért kutatja az igazságokat, s nem az életben való gyakorlati felhasználás céljából. Ez a felfogás még a radikális és realista *Jaspersnél* is megnyilvánul, aki szintén azt írja: „Wissenschaft entsteht, wenn sich die

⁴³ A budapesti egyetem történetében olvashatjuk, hogy Kant filozófiájának tanítása 1795 óta meg volt tiltva, s csak oly munkák ismeretése volt megengedve, melyek a Kanti bölcsészettel ellenkező álláspontot foglalnak el. *Pauler*, 348. 1.

⁴⁴ *E. Spranger: Wandlungen im Wesen der Universität seit 100 Jahren. Leipzig, 1913.*

rationelle Arbeit erstens aus dem blossen Dienst für Lebenszwecke befreit, d. h. die Sache selbst, das Objektive als solches Interesse erregt, also das Wissen Selbstzweck wird...⁴⁵

C. H. Becker pedig azt írja: „Die Einstellung auf die reine Erkenntnis hat vom Positivismus die Einstellung auf das Einzelobjekt übernommen, fragt aber nicht nach Nützlichkeit für das Leben, sondern ausschliesslich nach dem Wahrheitsgehalt.“ Továbbá: „das Wesen der Universität für den Deutschen mit irgendwelchen Nützlichkeitsbewegungen mit Fachschulung und Berufsbildung im Grunde nicht viel zu tun hat.^{45a}

Ezzel szemben az angol és amerikai felfogás szerint a tudomány arra való, hogy az emberi életet tökéletesítse és emelje, tehát nem öncélú.

Már ebben a felfogásban kifejezésre jut a nemzeti szellem különbsége.

Az egyetem is tükrözi a nép jellemnek, mint minden más kulturális alkotás, mely idők folyamán a művelt nemzetek körében létrejött.

Látjuk, hogy már az egyetemek fejlődése kezdetén két típus keletkezett: a párisi és a bolognai. De a főiskolák mai formái *Paulsen* szerint három alaptípusra vezethetők vissza, ezek: az *angol*, a *francia* és a *német*.⁴⁶ A párisi szolgált alapul és mintául a német, francia és angol egyetemeknek, míg a bolognai az olasz egyetemeknek.

De ezek a típusok is változtak idők folyamán, a különböző korszakok szellemi áramlatai alakították. S ha a párisi egyetem szolgált is kiindulásul a német, francia és angol egyetemeknek, mégis milyen más irányt *Yeti* a fejlődés Németországban, mint Franciaországban, vagy Angliában! De bár a mi első egyetemeink bolognai mintára voltak szervezve, egyetemeink mégis milyen mások, mint az olasz egyetemek! A mi egyetemeink a német szellem hatása alatt fejlődtek, mint ahogy *Gragger* Róbert kimutatta,⁴⁷ s ma is

⁴⁵ *Jaspers*: Die Idee der Universität. 11. 1.

^{45a} C. H. Becker: Vom Wesen der deutschen Universität. 2. 1.

⁴⁶ *Paulsen*: Die deutschen Universitäten. Berlin, 1902. 1. 1.

⁴⁷ *Gragger Robert*: Die ungarische Universität. Die Universitätsideale der Kulturvölker, hg. v. Ilcinhold *Slidrer* und Conrad *Hoffmann jr.* Leipzig, Quelle u. Mayer. 1925. 75. 1.

ugyanazokat a kultúrideálokat tartják szem előtt, mint a németek, főképp a szellemi tudományok terén a német ideá-
lizmus hatása alatt állanak, s ma a szellemtudományi szinté-
zis irányát szolgálják, s ebben mint vezető folyóiratot a
Minervát jelöli meg.⁴⁸

Az egyetemek történelmi típusai tehát különböző kor-
szakokban a következők: a skolasztikus típus (Paris), a jogi
típus (Bologna), a szakiskolai típus (Franciaország), a huma-
nista típus, a református és katolikus típus (Németország), a
renaissance-típus, a fölvilágosodás által teremtett típus, a
német idealizmus típusa.

VII.

A francia és angol egyetek.

A francia egyetem elsősorban pályákra képző szak-
iskola. Franciaországban az egyetek egészen a forrada-
lomig megtartották középkori jellegüket.⁴⁹ A forradalmi esz-
mék az egyetem átalakítását is követelték, de ebből csak az
maradt meg, hogy az egyetem állami intézménnyé lett. Napo-
leon, ki „nagyszerűen értette, hogyan kell a forradalmi újítá-
sokat elnyomni és egyúttal továbbfejleszteni”⁵⁰ császári egye-
temet alapított, de ezt a díszes kiváltságot az egyetem azzal
fizette meg, hogy elvesztette szabadságát. Csak a harmadik
köztársaság adta azt vissza, s mondotta ki elvben a tanítás
szabadságát. A franciát a szabadság szeretete hatja át, s ez
a szellem jellemzi a mai francia egyetemet is, – írja Ruys-
sen⁵¹ – tudományszomj, a világos fogalmak szeretete, gon-
dolkodás, sőt bírálás, de alapjában több törekvés a szabad-
ságra, mint szolidaritásra.

A francia egyetemen a pozitivizmus szelleme, a racioná-
lis gondolkodás, uralkodik. Bár az egyetem foglalkozik a tudomá-
ny továbbfejlesztésével is, elsősorban mégis az élet-
pályákra készít elő.

⁴⁸ U. o. 94. 1.

⁴⁹ *Fr. Laue*: Das französische Schulwesen. Leipzig, 1926.

⁵⁰ *L. Liard*: L'enseignement supérieurs en France. Paris, 1888-1894.

⁵¹ *Th. Ruyssen*: Das Universitätsideal in Frankreich. Die Universi-
tätsideale der Kulturvölker. 47. 1.

Az angol egyetemek közül Oxford és Cambridge egyetemei a régi egyetemek, ezek egészen más típusúak, mint a többi angol egyetem. Ez a két főiskola sokat megőrzött a régi középkori szellemből. Egész légköre más, mint a többi angol egyetemké, vagy éppen a többi európai egyetemé. Még most is van valami középkori a levegőjében. „Ott az atmoszférában van valami” – mondja P. L. Pelly, a cambridgei egyetem egyik tanára. Ennek befolyása, – írja egy oxfordi professzor, *Gilbert Murray*, – úgy jó, mini hátrányos oldalait tekintve, az idegenek részére szinte rejtély.⁵²

Az oxfordi és cambridgei egyetem is a párisinak hatása alatt fejlődött ki, s mégis milyen más! Az angol szellem egészen mást alkotott belőle itt, mint a német szellem Németországon.

Aki Angliában a fiát Oxfordba vagy Cambridgebe küldi, nem valamely pályára akarja előkészíttetni, s nem is a tudományos kutatásra akarja megtaníttatni, hanem – mint Pelly írja – „gentlemant akar belőle nevelni”. Ebből következik, hogy ott fontosabb a nevelés, mint a tanítás; fontosabb az, hogy a tanárok a hallgatókkal privátim foglalkozzanak, mint az előadások; fontosabb a sport, mint a tudomány. Ugyancsak Pelly idéz egy tudósítást, mely így magyarázza az oxfordi nevelést: „Az oxfordi nevelés titka nem abban rejlik, hogy a diákokat megtaníttják arra, hogyan kell tudományosan dolgozni, hanem abban, hogy megtanulják, hogyan kell helyesen pipázni.” Ezzel azt akarja kifejezni, hogy arra tanítják meg, hogyan kell helyesen és okosan végezni az élet mindennapi cselekvéseit, főképp azokat, amiket a gentleman-nek tudnia kell, azaz a nemzet vezetőinek tudniok kell. De a gentleman nem jelenti azt, hogy csak gazdagok és előkelők részesülnek ilyen nevelésben. Ez a nevelés drága, de van reá elég pénz, mert nagyon sok az alapítvány, s ezekre minden 18 éven aluli angol ifjú pályázhat, s vizsgálatok alapján kapja meg az alapítványi helyet. Az ifjúsági klubok, a sport s a rendezett ifjúsági viták, melyekre Londonból előkelő egyéniségeket előadásokra hívnak meg, végül azzal az eredménnyel járnak, hogy az „előkelő gazdagok”, ha talán a restek közé is tartoznak, szinte

⁵² Die Universitätsideale der Kulturvölker. 39. 1.

akarataik ellenére is megérik és megértik, hogy a szellemi kiválóság szintén valami kívánatos dolog, viszont az egyoldalúan intellektuális ifjú résztvesz a játékokban, sétákban, mozog az előkelő társaságban, s ellensúlyozza egyoldalúságát.⁵³

De mindez nem jelenti azt, hogy az angol egyetemen nem tanulnak. Hiszen az ember nem lehet gentleman bizonyos fokú tudomány nélkül. De nem az előadásokra helyezik a súlyt, hanem az egyénenkénti magántanításra. A többi egyetemen azonban ép úgy, mint más országokban, az egyetemi élet is más, mint Oxfordban és Cambridgeben. Kevesébbé előkelő hangú, kevesebb benne a változatosság és elevenség.

De e két régi egyetemen, az oxfordin és cambridgen kívül, melyek alapítványi egyetemek, vannak nagy számmal állami egyetemek. Ezek gyakorlatiasabbak, bár a tudomány művelését nem engedik kivonni az egyetem működése köréből. Ám ezt arra az időre halasztják, mikor a hallgató már végzett, a kezdet nehézségein, s az alapvető tanulmányokon túl van.

Minden angol egyetem szervezetében megkülönböztetést tesznek a „Pass Schools” és a „Honor Schools” között. Minden szakban (vagy mint ők nevezik schoolsban) szerezhethet a hallgató „honours”-okat, azaz kitüntetési fokozatokat, vagy beérheti egyszerű záróvizsgálattal. A kétféle befejezésnek két különböző tanmenet felel meg, mások az előadások, s mások a vizsgálatok. Régebben több volt a pass-hallgató ma több az, aki a honours-okra törekszik, sőt van sok egyetem, hol pass-hallgatót egyáltalában nem vesznek fel. A „honours”-vizsgálatot folyton szigorítják, s arról is szó van, hogy a „pass”-vizsgálatokat is vagy szigorítsák meg, vagy törölnék el. A honours-vizsgálat legmagasabb osztályzattal (pl. „literal humiores” vagy történelemből) Gilbert Murray állítása szerint ma a világ legnehezebb vizsgálata.

Azok körében, kik e megkülönböztetéseket nem ismerik, néha nagyon ellentmondók a vélemények valamely oxfordi cambridgei tudományos fokozatra nézve.

⁵³ Die Universitätsideale der Kulturvölker stb. 32. 1.

VIII.

Az olasz egyetemek.

Az olasz egyetemek nagyon különböző színvonalúak voltak, s a kiváló egyetemek mellett voltak egészen gyöngék, rosszul felszerelt helyiségekkel, gyöngén fizetett tanárokkal, egészen kis városokban A főcél a pályákra való előkészítés volt, s diplomaszerezés. De túl sok egyeteme is van Olaszországnak, amit a történelmi fejlődés magyaráz. Olaszország kis államokból, sőt önálló városokból alakult, s ezek mindegyike egyetemet akart fönntartani. *Mussolini* véget akart vetni ennek az állapotnak, s újjászervezte az egyetemeket.

Az olasz egyetemi reform alapvonalait *Gentile*, az olasz közoktatásügyi reform szerzője fejtette ki. A mai állapotokat *Huszt József* ismertette.⁵⁴ *Gentile* az egyetemet a tudománynak akarja szentelni, s nem akarja, hogy egyszerűen orvosokat, ügyvédeket, tanárokat képző intézmény legyen. Előtte a német egyetem lebeg eszmény gyanánt. A fönntálló 20-30 egyetem közül egyet sem törölnék el. Azonban az állam 10 teljes egyetemet fog a jövőben fenntartani. Ezek az *A*) típusba tartoznak. A második csoportba tartozókat az állam nem tartja fenn, legfőljebb támogatja. Ez a *B*) típus. Végül a harmadik csoportba tartozók (*C* típus) bizonyos feltételek mellett megkaphatják a nyilvánossági jogot, de államsegélyben nem részesülnek. Ide tartoznak *Camrius* *Ferrara*, *Urbino* és az új milánói *Università del Sacro Cuore*.

A reformnak azonban van egy pontja, melyet erősen kifogásolnak. Ez pedig az, hogy az autonómiát némely pontban erősen megnyirbálta. Így a rector, dékánok nem választás útján, hanem kinevezés útján nyerik tisztüket. A tanár jogai nagyon korlátozottak, de ezzel szemben kiterjesztették az autonómiát a tanulmányi ügyekben.⁵⁵

Bár egyes intézkedések kihívták a bírálatot, a közvélemény helyesli a reform szellemi részét.

⁵⁴ *Huszt József*: Az olasz egyetemi reform. *Széphalom*, 1928. Külön is a *Széphalom Könyvtárában*. (7. sz.) – Egyetempolitikai kérdések, írták: *Magyar y Zoltán*, *Huszt József*, *Hornvánszky Gyula* és *Imre Sándor*. *Széphalom Könyvtár*.

⁵⁵ *L. Huszt József*: 14. 1.

Így *Vittorio Macchiario* ezt írja: „Az egyetemet nem szabad tanárok és ügyvédek iskolájának tekinteni, hanem a nemzeti élet elemének.”⁵⁶

IX.

Az amerikai egyetemek.

Végül még egy pillantást akarok vetni az amerikai egyetemekre.

Amerikának kissé más a szellemi fejlődése, de miután a lakosság legnagyobb része angol eredetű, angol szellem hatja át kultúrintézményeit, s így egyetemeit is. E mellett nagy hatása van annak a demokratikus szellemnek, mely Amerika életét áthatja és irányítja.

Az amerikai főiskolák szabadon fejlődtek, állami beavatkozás és szervezés nélkül, azaz ez a beavatkozás csak késői és nem vonatkozik mindarra, amit mi Európában az állami szervezés és igazgatás fogalmához fűzünk.

Az amerikai egyetemek épen ezért úgy szervezetükben, mint tanulmányi rendszerükben nagy változatosságot mutatnak, s nemcsak nagyszámnak, hanem nagyon sokfélék. Ládd, a Yale-egyetem tanára írja: „Mindenki, kinek kellő képzettsége van, tudja mit kell Franciaország főiskolái vagy az angol egyetem alatt érteni, de senki sem lehet a dolgban annyira tájékozott, hogy meg tudná mondani, mi az amerikai főiskola.”⁵⁷

A főiskolák részben college-ek, s részben egyetemek (University), de a kettő között nehéz különbséget tenni. A különbség az, hogy az egyetemek magasabb tudományos fokozatokat adnak, míg a college-ek csak alsóbbfokú címek viselésére jogosítanak (Bachelor of Arts, Bachelor of Science).

Az egyetemek gyakran együtt vannak college-ekkel, college és egyetem között a határok elmosódtak, s olyan különbségek, mint a német gimnázium és egyetem között fönállanak, itt nincsenek. A college az egyetem magva. Vannak kis college-ek önállóan, s vannak college-ek, melyek valamely egyetem részei.

Nem mehetünk itt bele a részletekbe, annál kevésbé,

⁵⁶ Die Universitätsideale der Kulturvölker 60. 1.

⁵⁷ U. o. 39. 1.

mert ezek a különböző intézeteknél nagyon változatosak. A keleti államok intézetei inkább az angol intézetekhez hasonlítanak, a nyugatiak inkább eredetiek, s a helyi viszonyokhoz alkalmazkodnak.

A college megfelel az angol „pass”-tanfolyamoknak, az egyetem a „honours”-oknak. A college-be külön vizsgálat alapján vehető fel a hallgató. E célra külön vizsgáló bizottság működik, mely mindenütt, ahol kellő számú jelölt jelentkezik, megtartható, pl. Parisban, Londonban is. E vizsgálat helyett elfogadhatók elismert magasabb iskolák bizonyítványai is. A felvétel feltételei különbözők, de abban egyeznek, hogy bizonyos életkort (rendszerint 18 éves korig, de legkisebb életkor a 16 év), s bizonyos előképzettséget kívánnak.

A felvételnek azonban van két olyan feltétele, mely nálunk nincs meg. Az egyik az, hogy a jelöltet valamely közéleti egyéniség ajánlja. Az amerikai ezt természetesnek találja, s garanciának tekinti.⁵⁹

A másik pedig a pszichológiai vizsgálat. E vizsgálatra csak azokat bocsátják, kik jó iskolai bizonyítványokat mutatnak fel. De az iskolai bizonyítványokat kiegészítik a pszichológiai vizsgálatok, melyeket először a Columbia-egyetem alkalmazott. A „test”-eket Thorndike, a jeles pszichológus, dolgozta ki. Alkalmat az adott rá, hogy a Columbia-egyetem köteles volt a newyorki High School végzett tanulóit felvenni. Ezért életbeléptette ezt a pszichológiai vizsgálatot, s most csak azt veszi fel, aki ezen a vizsgálaton megállja a helyét. így csak a kiválóak jutnak be a Columbia-egyetemre. 1920 óta ezt a módszert több, mint 200 College életbe léptette.⁶⁰

Amerikában rengeteg számú college és egyetem működik, de ezek értéke nagyon különböző. Az állami egyetemek mellett nagyszámú magánfőiskola működik, *Kartzke* szerint: 769, ezek között azonban, mint *Flexner* mondja, csak 20 jöhet mint európai értelemben vett egyetem, számításba.⁶¹ A legrégebb ezek közül a Harvard-egyetem, me-

⁵⁹ *G. Kartzke*: Das amerikanische Schulwesen. Leipzig, 1928. 147. l.

⁶⁰ *G. Kartzke*: Das amerikanische Schulwesen. 145. l.

⁶¹ *Flexner*: Do Americans really value education? Cambridge. 1927.

lyet John Harvard Cambridgeben 1636-ban alapított. Jeles tanárai, mint *James* és *Royce* filozófusok, Münsterberg, a pszichológus, Roscoe Pound a jogász, Kuno Francke germanista csakhamar világhírűvé tették. Mellette a *Columbia-egyetem* Newyorkban (1754) és *Yale* (New-Hawen, Connecticut) nevezetesek. Yale és Harvard megfelel az angol Oxfordnak és Cambridgenek.

Bár ezek igen régi egyetemek, de nem voltak kezdettől fogva azok. Yale csak 1847-ben alakult át európai értelemben vett egyetemmé, s csak 1869-ben avattak ott először doctor philosophiae-t.⁶²

Nők csak 1892 óta mehetnek az egyetemekre.

Az egyetemek rendkívül népeseek, nagyon sokan tódulnak oda, s ezért ott is numerus clausust léptettek életbe, de ez csak arra vonatkozik, hogy azokat veszik föl, akik kitűnő bizonyítványokkal rendelkeznek, s a vizsgálatokon kitűnően állják meg helyüket. A Vassar-College-nél pl. a nők felvétele 1922-től 1927-ig szünetelt.⁶³ A newyorki Columbia-egyetemen a hallgatók létszáma 30.000, de ezeknek csak nagyon csekély száma jut el a doktori szigorlatig. A Yale-egyetemen a hallgatószám száma 1922-ben 4076 volt, de ezek közül csak 200 volt a Post-Graduate-iskolán, vagyis azon a fokon, mely a tudományos kutatást műveli, s ahol doktori vagy Master of Arts címet óhajtanak szerezni. Itt a 200 hallgatónak 172 tanára volt, s némely előadásra feltűnően kevesen voltak beírva. Pl. ó- és középangolra 6, az angol romanticizmusra 11, német irodalomra a reformáció korában 3, modern francia syntaxisra 3.

Az egyetemek Amerikában különféle feladatokat teljesítenek. Először is általános műveltséget adnak. Másodszor alkalmat egyeseknek azzal foglalkozni, ami őket érdekl. Pl. a hírlapírás. Columbiában, Visconsiban, s s több más egyetemen külön iskolák, azaz fakultások vannak a hírlapírók kiképzésére. A jó öreg Harvard-egyetem pedig fogékony minden modern újítással szemben. 1927-ben külön gyakorlatokat szervezett a filmművészet számára.⁶⁴

De az általános érdeklődés kielégítésén kívül az ame-

⁶² *Kartzke*, 166. 1.

⁶³ *Kartzke*, 147. 1.

⁶⁴ *Kartzke*, 59. 1.

rikai egyetem szakembereket is nevel, pályákra készít elő: orvosokat, jogászokat, tanárokat nevel.

Itt azonban nem áll meg. Ezen túl a legmagasabb tudományt is műveli, kutató intézetei, tudósai vannak, s az ezek vezetése alatt készült munkák megütik a legmagasabb mértéket.

Egyetemeik – mint láttuk – a legnagyobb változatoságot mutatják. Beszélhetünk ugyan egy általános amerikai típusról, de ezen belül azután a variációk nagy száma mutatkozik.

X.

Az újkort egyetemek típusai.

Láttuk, hogy a mai egyetemi típusok a különböző országokban hogyan alakulnak. A német típus a német idealizmus alapján áll. Ezzel szemben az angol és amerikai felfogás a realizmus, sőt utilitarizmus talajából fakad.

Az egyetem náluk gyakorlati intézmény, még akkor is az, ha a tiszta tudományt műveli, mert végeredményben az elméleti tudomány célja is gyakorlati.

De érdekes, hogy azért az angol és amerikai egyetemeknek is különböző típusai alakultak ki. Az oxfordi és cambridgei egyetem más, mint a többi angol egyetemek, az ú. n. állami egyetemek. Oxford és Cambridge inkább a nevelésre helyezi a súlyt, s nem a tudományos kiképzésre. Az amerikai egyetemek közül is igen soknál ez a fontos. A hallgatók egészen külön laknak, az egyetemi telepen, mely távol van, de mindenesetre el van különítve a város többi részétől. Ezzel oly környezetet teremtett az egyetem, melynek hatása elmaradhatatlan.

Am a német egyetemek között is az alap gondolat azonosága mellett szintén különböző típusok vannak.

Így pl. *Berlin* a nagyvárosi egyetem típusa, *Jena* a kisvárosi egyetemé; *Lipcse*, *Göttingen*, *Heidelberg* világegyetemek, *Giessen*, *Erlangen* stb. inkább helyi jelentőségűek.

Heidelberg inkább a *filozófia* hazája, bár kiváló orvosok és természettudósok is működnek ott, a hallgatók legnagyobb része (kb. $\frac{3}{4}$ része) filozófiát hallgat. *Göttingen* a matematika hazája, *Lipcseben* a jogtudományt művelik behatóan, az összes német jogászok egy ötöd része itt tanult.

Berlin és München a fizika és orvostudományok művelése által emelkedik ki.⁶⁵

A magyar egyetemeknek is vannak ily speciális jellemvonásaik. A budapesti egyetem más, mint a vidéki egyetemek. Helyesen mondja Szekfű Gyula: „a nagyvárosi és vidéki kultúrcentrum és a nagyvárosi és vidéki egyetem között nemcsak kvantitásbeli, hanem egyenesen konstrukcionális különbségek vannak, mindkettő más talajban áll, más feladatokkal és ezek elvégzésére más belső szervezettel rendelkezik.”^{65a}

De a vidéki egyetemek sem egyformák, mert más a légkörük, s a nagy általános feladatok mellett, melyek ugyanazok maradnak Budapesten, az Alföldön, vagy a Mecsek alján, vannak speciális és helyzetadta feladataik. Ezek az új magyar egyetemeknél csak most vannak kialakulóban. Ezek az egyetemek sokkal fiatalabbak, semhogy valamely tradíció kifejlődhetett volna. De a kezdetek megvannak. Miniszterünk, *gróf Klebelsberg Kunó*, messzire ható tekintettel már meglátta ezeket a feladatokat, s kijelölt ilyeneket egyes vidéki egyetemek számára. Így a debreceni és szegedi egyetem számára az Alföld-kutatást. Egyik helyen inkább a néprajzot, másutt a természettudományokat óhajtja nagyobb mértékben felkarolni.

Midőn miniszterünk, *gróf Klebelsberg Kunó*, a mi pécsi egyetemünket „magyar Heidelbergnek” nevezte,^{65b} azt a gondolatot akarta kifejezni, hogy ez az egyetem a szellemtudományi idealizmus szolgálatában áll. *Gragger Róbert* is az említett német könyvben egyetemünk bölcséleti karát, mint az új szellemtudományi irány és az új idealizmus képviselőjét állította be. Ez azt jelenti, hogy egyetemünk be van állítva a mai kor legfontosabb szellemi áramlatába. De maradnak helyi jellegű, speciális feladatai is. Miniszterünk dicsérőleg említette meg, hogy felismerte egyetemünk megoldandó feladatait, midőn az orvosi kar az egyke ellen küzd, s hozzátehetem, hogy általában a Dunántúl egészségügyéért.

⁸⁵ L. *Grósz Emil*: *Az egyetemek múltja és jövője*. 1927. (Különnyomat a Budapesti Szemléből.) 20. 1.

^{65a} *Szekfű Gyula*: *A négy egyetem*. Magyar Szemle VI. (1929.) 328. 1.

^{65b} *Gróf Klebelsberg Kunó* beszédei, cikkei, törvényjavaslatai 1916-1926.) Budapest, 1927. Athenaeum. 493-496. 1. Magyar Heidelberg.

Ehhez fűződik a büntetőjogi szeminárium munkája, mely ugyancsak ezt a kérdést büntetőjogi szempontból tárgyalja, s általában Baranya megye kriminalitásával foglalkozik. Kartársaimmal való eszmecsereink folyamán az a vélemény alakult ki, hogy ezeket a helyi feladatokat mind egyesíteni, lehet egy gondolatban, s ez az, hogy a pécsi egyetem, mint a Dunántúl egyeteme, a *Pannónia-kutatást* tűzheti ki helyi feladatul. A Dunántúl régi kultúrája erre rengeteg anyagot kínál. Rengeteg történelmi és archeológiai anyag vár feldolgozásra. Népművészete, sajátos magyar népköltészete, nyelve, tájshírlapjai, de természeti viszonyai is, hiszen itt a Balaton, itt vannak hegyei, mind sajátos, egymástól eltérő alakulással.

Ám mindezek természetesen csak a minden egyetemen közös nagy tudományos feladatok megoldása mellett fölmerülő külön feladatok, melyek sajátos egyéni szint adnak az egyetemnek, de nem változtatnak azon, ami az egyetem lényegét teszi.

Lehet-e bizonyos intézkedésekkel az egyetemek fejlődését irányítani? Hiszen az egyetemek speciális jellege a történelmi fejlődés alapján alakul ki. Itt fontos tényező a tanár hajlandósága, egyénisége, valamint a tradíció, az egyetem életkörülményei, s számos oly tényező, mely egyáltalán nincs a hatalmukban.

Igaz, hogy a történelmi fejlődés áramlata hatalmasabb» mint az emberi intézkedések. A specializálódás ezek alapján fejlődik, alakul, s változik. De azért lehet bizonyos tekintetben irányítani is. Elsősorban a katedrák betöltése által. E betöltés alkalmával ismeretes a tanár működésének iránya és szelleme, s ennek ismeretével azt lehet kiválasztani, ami a fejlődést abban az irányban fogja szolgálni, melyet kívánatosnak tartunk, mely az illető egyetem speciális helyzetének megfelel.

Lehet irányítani a fejlődést továbbá azzal is, hogy bizonyos kutatásokat a kormány vagy magános különös anyagi támogatásban részesítenek. Lehet végül irányítani a fejlődést az által is, hogy némely munka számára kedvező feltételeket teremtünk.

Nekünk négy egyetemünk van. Vannak fő- és alapvető stúdiumok, melyek számára minden egyetemen kellnek katedrák. De vannak olyan szakok, melyeket nem min-

denütt, csak egyik vagy másik egyetemen művelnének. A mi szegény országunk így segíthet magán. Egyik stúdiumot egyik helyen, másikat másik helyen művelhetnék behatóan. Különösen áll ez oly szakokra, melynek általában kevés a művelője az egész világon. Nagyon helyes tehát kultusz-miniszterünknek az a törekvése, hogy a magyar vidéki egyetemeket specializálja.

XI.

Az egyetem lényege.

Miben áll tehát az egyetem lényege? Kétségtelenül abban, ami a világ minden egyetemén megvan, ami nélkül egyetem nem képzelhető. Ez az egyetem eszméje.

Ez az eszme abban áll, hogy az egyetem a tudomány legmagasabb fokú művelője, s mint ilyen illeszkedik bele a közművelődés rendszerébe.

Természetes, hogy így szoros kapcsolatban áll az egyetem eszméje a tudományról vallott fogalmakkal.

A tudomány módszeresen igazolt igazságok rendszere. Lényeges vonása, hogy nem egyszerűen tudás, mely lehet ismeretek kisebb-nagyobb terjedelmű összege, hanem igazságok rendszere, igazságoké, melyek törvényszerűen összefüggenek, s igazságoké, melyek az értelem előtt logikailag igazoltak.

Tudásunk lehet olyasmiről is, amit nem az értelem segítségével szerzünk, hanem ösztönösen, intuitíve, de ez nem tudomány még akkor sem, ha a legmélyebb bölcseséget tartalmazza. Magát az ismeretet szerezhetjük bármikép, de tudománnyá az ilyen ismeret, vagy ismerettömeg, csak akkor lesz, ha az értelem feldolgozza.

A tudományos munka tehát értelmi munka. Ez nem jelenti azt, hogy érzelmek nem kísérik, hogy cél és törekvés nélküli. Nem. A tudomány szeretete az alapja, az igazság fölismerését kísérő öröm a megkoronázása a tudományos munkának. Ez az öröm a legtisztább gyönyörűség, a legönzertlenebb érzelm. Ezt az önzertlenséget hangsúlyozza az idealizmus. De aki a tudományt szereti, az a tudományra törekszik is, s aki azért a gyönyörűségért törekszik reá, melyet neki az igazság megismerése okoz, mely független az

igazság értékesítésétől, az az idealista, s az a tudomány önzetlen művelője.

Ám azért a tudomány mégsem pusztán arra való, hogy a rajongó idealistának gyönyörűséget szerezzen. A tudománynak a világrámlatban kétségtelenül fontosabb szerepe van, kétségtelenül arra való, hogy az emberi életet tökéletesítse, magasabbra emelje.

A tudomány elszakad attól a szubjektumtól, aki műveli. Az igazságok tovább élnek, mint az egyének, kik azt fölismerik. Nem egyesek tulajdonai, hanem az egész emberiség közös kincsei, melyeket tovább adnak nemzedékről nemzedékre s melyeket minden következő nemzedék újabb kincsekkel gyarapít. A tudomány része az emberiség egész szellemi kultúrájának, s az emberiség szellemi öröksége, mely tovább él, tovább fejlődik és tovább fejleszti az embert, egyént és az egész emberiséget egyaránt. Tovább fejleszti anyagi és szellemi tekintetben egyaránt, tökéletesebbé teszi az életet, tökéletesíti az élet anyagi feltételeit, a testi életet, fejleszti az ember szellemi képességeit, s fölemeli a szellemi élet magasabb és tisztább légkörébe.

Itt kapcsolódik az egyetem eszméjéhez az egyik alapvető probléma: mi legyen az egyetem célja? Gyakorlati emberek tökéletes kiképzése, vagy a tudomány önzetlen művelése? A tudományok tanítása, vagy a tudományok továbbfejlesztése? Ez is az élet egyik antinómiája, mely úgy tűnik föl, mintha kiegyenlíthetetlen ellentétet tartalmazna, holott voltaképpen magában hordozza a kiegyenlítést, mert egyesíteni kell az ember lelkében a két célt. Csak a tudomány önzetlen művelője lehet igazán jó szakember, a távolabbi célokat látó, a magasabbra törekvő, nem a pillanatnyi hasznot kereső.

Az egyetem egyszerű szakiskolává lesz, ha csak a különféle pályákra való előkészítést tűzi célul. Ezt talán a szakiskolák még tökéletesebben is tudnák végezni. Papot, orvost, tisztviselőt, tanárt nemcsak az egyetem képezhet, s az egyetem nem azért egyetem, mert ezekre a pályákra nevel.

Az egyetem mai felfogás szerint a tudományok egyetemét, összességét műveli. Ez a művelés abban áll, hogy *tanítja és továbbfejleszti*. A tanítás és továbbfejlesztés itt szorosan összefügg. Az egyetem tanítása nem kész eredmények továbbadása, mint a középiskoláké. Az egyetemnek

már a tanítása is olyan, hogy a továbbfejlesztésre nevel. A súly tehát nem azon van, hogy a vizsgálatokon követelt anyagot a tanár a maga teljességében előadja, mondhatni, a hallgatókat a vizsgálatokra előkészítse. Hiszen ha a hallgató – mint érettségi bizonyítványa tanúsítja – a főiskolai tanulmányokra érett, akkor a vizsgálatokra önállóan is elkészülhet. Az egyetemi tanítás célja éppen *az önálló munkára való tanítás*, s így nem baj, hogy a tanár az anyagot nem végzi el, hiszen a hallgató megtalálhatja azt a könyvekben. Persze nem egy könyvben. Teljesen ellenkezik az egyetemi tanulmány szellemével *egyetlen könyv* – bármily kitűnő könyv – betanulása. Az egyetemi hallgatónak minden tárgyra nézve *sok könyvet* kell áttanulmányoznia, s abból a sokból a hallgatónak magának összeállítani azt, amit tudni óhajt. Az egyetem megtanítja a hallgatót tudományos munkára, s ehhez nem elégséges az előadások hallgatása, a hallgatónak részt kell vennie tudományos kutatás munkájában, amennyire azt képessége és hajlandósága engedi. Csak ha abban résztvesz, akkor érzi, mi a tudomány.

A tanár személyes hatását ép ezért nem lehet kikapcsolni, még ha a könyvek, folyóiratok, sőt a technika vívmányai: a vetített képek és filmek, a grammofoon és a rádió segítik is a hallgatót a tanulásban; mert a személyes érintkezés, az ösztönzés, az irányítás, amit a hallgató kap, ami eszméket ébreszt és ösztönzést ad, talán mindennél fontosabb. Ilyen kontaktust és kölcsönös hatást nem lehet létesíteni másként, mint kölcsönös érintkezéssel.

Nem minden tanár nagy felfedező, nem is lehet az, némelyik már tárgyánál fogva sem. De a világra szóló felfedezések létrejöttében nagyon sok tényezőnek van szerepe, gyakran a szerencsének, a körülményeknek is. A tudomány továbbfejlesztése azonban nem csupán nagy felfedezésekből áll. A tudomány továbbfejlesztésén ma a tudósok ezrei dolgoznak, sőt a világ tudósai állandó kutató munkában vannak, s igyekeznek ezt a munkát szervezni, s bizonyos terv szerint tovább folytatni. A sok ezer tudós munkájának összehatásából fakadnak a nagy fölfedezések. Néha évtizedekig élnek a tudat alatt, végül egynél, az utolsó ponton, fölszínre bukannak. Néha többeknél is a világ különböző pontjain. Innen a prioritási viták.

Fölmerül már most az a kérdés, nem kellene-e a tudományos kutatást külön *kutató-intézetekre* bízni, s az egyetemre pusztán a tudományos pályákra való előkészítést hagyni. Az előbb előadottakból következik már, hogy ez az egyetem halálát jelentené. Az egyetem szakiskolává alakulna. A teológiai kar papnevelő-intézeté, az orvosi kar orvosképző szakiskolává, a jogi kar tisztviselőképző, bírói és ügyvédi szakiskolává, s a bölcsészeti kar tanárképző intézeté válna.

A szakképzés talán tökéletesebbé is lehetne ily módon. De ezzel szemben nagy veszteség érné a szellemi életet. A szellemi élet elszegényedne. A kutató-intézet csak kész fiatal tudóst fogadhat be, a nemzet leendő szellemi vezetőinek az a nagy tömege, mely jelenleg az egyetemen készül hivatására, elvesztené a kapcsolatot a tudományos légkörrel. Az ily képzésnek irányadó szempontja az volna: mire van szükség az illető pályán? A hasznossági szempont itt az irányadó, míg a tudományos munka épen a tudomány önzetlen művelését kívánja. Kellenek kutató-intézetek is. De kellenek egyetemek is, ahol a gyakorlati életpálya és a tudományos kutatás találkozik, s egyik a másikat viszi előbbre. A tudósnak eredményeit továbbadni, utódokat nevelni szinte lelki szükséglet. De szükséges ez a kapcsolat úgy az új nemzedéknek, mint a tanárnak is. Az új nemzedék inspirációt kap a mestertől, a tanár impressziókat, s ösztönzést kap a fiatal hallgatóktól. Ez a nagyszerű szellemi közösség teremti meg azt a tudományos légkört, melyben a tudomány élhet és virulhat.

A tanárt a tanítás ösztönzi a rendszerbe foglalásra, a gondolatok kiérlelésére, a világosságra, s épen előadás közben fejlődik ki igazán elmélete. De az ifjúsággal való érintkezés ad neki újabb ösztönzéseket a további munkára, a felmerülő kérdés, a kétség gyakran új irányba tereli őt, s új gondolatsort nyit meg számára.⁶⁶

A tudomány művelésére nézve csak előnyös, ha kutatás és tanítás együtt jár. Egyik a másikat támogatja.

A szakképzés és a tiszta tudomány ellentéte csak látszó-

⁶⁶ Igaz, hogy néha a tanár nem akar előadni, úgy érzi, hogy ez teher neki. Pl. Ostwald chemikus, lipcsei tanár, egyszerre azzal a kéréssel állott elő, hogy mentsék fel a tanítás alól. A kérést nem teljesítették, nem is teljesíthették, hiszen tanárrá volt kinevezve. Erre nyugdíjba ment.

lagos. Igaz szakember senki sem lehet pusztán alkalmazott tudománnyal, tiszta tudomány nélkül; alapos gyakorlat nem lehetséges elméleti belátás nélkül.

Az pedig egyáltalában nem kétséges, hogy az egyetem tudományos intézet. Ha nem az, nem igazi egyetem. A tudomány művelése itt kutatás és tanítás segítségével történik. A tudományos munkába a hallgatók is bekapcsolódnak» nemcsak tanulnak, hanem kutatnak is a maguk módja és képessége szerint, s ha még nem tudósok is, igyekeznek tudományosan dolgozni, egy-egy problémát megoldani, egy kérdést eldönteni, új eredményekre jutni.

Épen abban rejlik az egyetemnek nagy jelentősége, hogy a jövő nemzedéket bekapcsolja a tudományos munkába. Nem mindenki lesz tudós, de nem tudhatjuk, kiből lesz az.

A tudomány továbbfejlesztésével s előbbrevitelével foglalkoznak a tudományos akadémiák és tudományos társaságok és a kutató-intézetek is. De itt hiányzik a közös együttműködés az ifjúsággal, a tudomány továbbadása és az ifjúság bekapcsolása a tudományos munkába.

Méltán mondható tehát, hogy az egyetem a tudomány legmagasabb fokú művelője, s a tudományos képzés segítségével készít elő azokra az életpályákra, melyek tudományos ismereteken alapszanak, s melyeket ezért tudományos pályáknak szoktak nevezni. Az egyetem azonban ennek az előkészítésnek csak a tudományos részét vállalja, az elméleti részt, melyet ki kell egészíteni a gyakorlati kiképzéssel.

Magára a tudományos pályára is így, a tudomány gyakorlati művelésével képződik ki a tudós bármily szakban. A tudós pálya is pálya, egyike a tudományos pályáknak. Erről írt nagyon érdekes fejtegetéseket *Max Weber* „Wissenschaft als Beruf” címen.

Ha az egyetemet gyakorlati szakiskolává tesszük, akkor egy egyetemfölötti egyetemet kell fölállítani, vagy az egyetem mellé külön szakiskolát tudósok számára.

XII.

Specializálás és totalitás.

A szakképzés talán jobban, alaposabban, történhetnék szakiskolában, mely egészen az illető szakot szolgálná, s ahol minden ennek a célnak a szolgálatában állna. De az egyetem épen abban különbözik a szakiskolától, hogy nem ezt a célt szolgálja. Az egyetem a tudomány légkörébe akarja emelni a hallgatót, nem csupán egy speciális területen képezni.

A specializálás a tudomány mai nagy terjedelme miatt föltétlenül szükséges. De korunk talán túlmént e tekintetben a kellő határon, s a specialista elvesztette az összefüggést az egészszel.

Hogy ez így van, azt legjobban igazolja az a körülmény, hogy az egyetemekre vonatkozó irodalomban mindegyre gyakrabban, s mindegyre hangosabban jut kifejezésre az a kívánság, hogy minden tudomány kapcsolódjék bele a tudomány egészébe, mert a tudomány nagy egység, mint ahogyan a világegyetem is az, s ebben a nagy egységben minden összefügg mindennel.

Ugyancsak ezt bizonyítja az a törekvés, hogy világnézetet alakítsunk ki a sok speciális ismeretből. Ezekben az ismeretekben alapszik a világkép, az a kép, melyet a mindenségről, a világegyetemről, a minket környező szűkebb világról, s az emberekről magunknak kialakítunk. De ezen alapszik állásfoglalásunk is a világgal szemben, azaz világnézetünk, magatartásunk viselkedésünk az élet megoldandó feladataival szemben.

Íme, egységre törekszünk, egységes felfogásra, a sok analízis után szintézisre, a részletek után az egészre. Ez a törekvés korunk jellemző iránya. így *Spranger* egész elmélete épen ezen az alapgondolaton nyugszik, a megértő pszichológia mindig az egész embert tartja szem előtt, s abban különbözik a részletek pszichológiájától, hogy a lelket egységnek fogja föl, nem pedig atomokból állónak, részletműködések egészének.

Jaspers, heidelbergi egyetemi tanár, az egyetem értelmét abban látja, hogy egyetemes, tanítása mindig az egészre vonatkozik, a tudomány egészére.

Minden tudománynak az egészre kell vonatkoznia, s ezáltal lényegében minden tudomány filozófiai jellegű, amennyiben nem téveszti szem elől az eszközök mellett a célt, nem merül el lexikálisban, a készülékekben, a részletekben, s nem veszti el az eszmét.⁶⁷

Az orvos, a tanár, a közigazgatási tisztviselő, a bíró, a pap, mind a maga hivatásában az egész emberrel foglalkozik, az életkörülmények totalitásával, bár mindegyik más oldalról, s más céllal.

Az egyetem lényege tehát az egyetemesség és az egység. Az egyetem szervezetében is kifejezésre jut ez, mert az egyetem lényeges vonása az, hogy fakultásokból áll. Egy fakultás nem egyetem. A négy fakultás történetileg alakult ki, mert a négy fakultás a legfőbb szellemi élethivatásokat szinte kimeríti. A fontos azonban az, hogy az egyetem ezeket egyesíti magában, a főiskolákból épen az egyesítés által lett egyetem, s az egyesítő kezdettől fogva a filozófiai fakultás volt, az artes, s ma is az, amint azt *Komis Gyula*, a mi egyetemünk filozófiai fakultásának megnyitása alkalmából oly szépen kifejtette.⁶⁸

Végző elemzésében minden tudomány filozófia, nemcsak azért, mert filozófiai fogalmakkal dolgozik, s nemcsak azért, mert a logika törvényei irányítják, hanem azért, mert minden disciplina tudományos művelése oda vezet a filozófiához, a végző kérdésekhez, akár orvosi, akár jogi, akár természet-tudományi, akár szellemtudományi kérdésekkel is foglalkozzék valaki. A tudományos feldolgozás ott kezdődik, mikor a gyakorlati ismereteken túl végző okokat kutat az elme.

XIII.

Az egyetem kiváltságai.

Az egyetem lényegéhez talán nem tartoznak mind hozzá, de az egyetem fogalmának tradíció alapján kialakult jegyei a következők: 1. Az egyetem fakultások összessége, 2. az egyetem tanárok és hallgatók összessége, 3. az egyetem hallgatói

⁶⁷ *Jaspers*: Die Idee der Universität. 1923. 46. 1.

⁶⁸ *Komis Gyula*: A filozófiai kar jelentősége a tudományegyetemen. Kultúra és politika. Budapest, 1928. 230. s köv. 1.

corporatiókat alkotnak, 4. az egyetemnek önkormányzata van, 5. az egyetemnek jogai és kiváltságai vannak, 6. az egyetem e jogokat és kiváltságokat valamely tekintélytől, a pápától vagy fejedelemtől kapja.

Idők folyamán az egyetemnek ezek a külső kellékei többé-kevésbé módosulnak, de lényegükben mind e mai napig megvannak.

A fakultások lényeges alkotó elemei az egyetemnek, hiszen eredetileg úgy keletkeztek az egyetemek, hogy a fakultások egyesültek. A fakultások száma, sőt helyzete változhatik. Legtöbb változáson az *artes*, a filozófiai fakultás, ment keresztül.

Az egyetem a tanárok és a hallgatók összessége, s ezt az összességet önkormányzat tartja együtt. Az önkormányzat azáltal keletkezett, hogy a hallgatóság szervezkedett, corporatiókat alkotott natiók, nemzetek, szerint. A rector kezdetben csak e corporatiók feje, így érthető, hogy a rector-t a corporatiók választják, s nem az egyetemi tanárok, csak később, a XIV. században lesz a rector az egész egyetem kormányzója. A rector, a dékánok, a tanárok helyzete különféle időkben más és más.

Az egyetem tekintélye azonban azon alapszik, hogy kiváltságai és jogai vannak. Ezek az alapítólevélben föl vannak sorolva. Ezek a jogok és kiváltságok is változnak idők folyamán, ám lényegben ma is megvannak. A legfontosabb ezek közül az, hogy az egyetem tudományos fokozatokat (gradusokat) adhat. Ezt más főiskola nem teheti. Ezt az egyes fakultások sem tehetik, ezt csak a fakultások összessége, az egyetem adhatja. Ilyen fokozatok voltak a baccalaureatus, a magisteri és doktori fok. Ma már csak kevés egyetemen van meg valamennyi, pl. Anglia és Amerika még fönntartotta, a legtöbb ország már csak a doctori fokot tartotta meg.

A legújabb időkig az egyetemek e fokozatait minden ország egyformán tiszteletben tartotta, s respektálta. Ma, a világháború után, az ellenséges államok egymás doctori oklevelét nem fogadják el.

Pedig ez az egyetem privilégiumainak kezdete.

III. Honorius pápa 1233-ban alapelvül mondta ki azt, hogy az egyetemnek megvan a *venia legendije* (azaz elő-

adások tartásának joga), melyhez, mint még fontosabb, járul a „*licentia docendi hic et ubique terrarum*”.

I. Frigyes 1155-ben Bologna egyetemének az ú. n. Authentica Habita privilégiumot adta, melyet 1158-ban a birodalmi gyűlés valamennyi egyetemre kiterjesztett. Ez a privilégium abban áll, hogy mindazok, akik tudományos kiképzésük végett valamely egyetemre utaznak, császári oltalomban részesüljenek. Akadálytalanul utazhatnak, s tartózkodhatnak utazásuk célja helyén. Aki velük szemben jogtalanságot követ el, vagy őket földieik vétsége miatt bántani akarja, súlyos büntetésben részesül. Ha őket beperlik, joguk van választani, vájjon tanáraik ítéljenek-e, vagy a város püspöke.⁶⁹

Látjuk, hogy e privilégiumok egyikét, amely a szellemi részre, a tanításra vonatkozik, a pápa adta, a másikat, a jogvédelmet, a császár. Innen van az, hogy az egyetemek alapítólevelét rendszerint mindkét hatalom kiadta. Erre eddig nem mutattak rá.

Ma, midőn a közoktatásügy állami ügy, az egyetem privilégiumait az államtól kapja. (A kath. teológiai fakultás tanulmányi részében természetesen ma is a pápa a döntő tényező.)

Az egyetem már ebben az első privilégiumban megkapta a bíraskodás jogát, s ezt megtartotta a legújabb időkig. így pl. nálunk is megvolt az egyetemnek bírói hatásköre 1784-ig, midőn II. József ezt a monarchia valamennyi egyetemére nézve megszüntette. Ennek oka bizonyára a sok hatásköri súrlódás volt. így a nagyszombati egyetem már működése elején, 1641-ben tapasztalhatta, hogy a város az egyetemnek bírói hatáskörét nem akarja respektálni. A vitás ügy a király elé került, ki az ügy rendezésére bizottságot küldött ki. A város semmiképp sem akarta elfogadni a nádor egyezményét, s a királynak kellett határoznia a kérdésben. A király úgy döntött, hogy az egyetem bírói hatáskörét fenntartotta, de a halálos ítéletek végrehajtását az egyetemnek a városi tanács által kell eszközölnie.¹⁰

⁶⁹ *Denifle*, 55. 1.

⁷⁰ *Pauler*, 19, i.

Mint ismeretes, ebben az időben a bíraskodás és köz-igazgatás még nem volt egymástól elválasztva.

Az egyetemek külsőségeiben, mint pl. jogar, talár, szintén kifejezésre juttatták méltóságukat és hatalmukat. A pesti egyetem történetében olvassuk, hogy midőn az orvosi kart 1772-ben új épületben helyezték el, egyúttal a többi karhoz képest jogart és dékáni köpenyt (epomist) kapott az egyetem költségén.⁷¹ E köpenyek viselését azonban II. József, nálunk, mint a monarchia többi egyeteméin is, megszüntette, mert egyházas jellegük volt.

Ép így nagyon kevés maradt meg az önkormányzatból. Ez különben mindenütt Európában lassankint mind szűkebbre szorítkozott. Ám az újabb időkben ez az egyetem egyik alapkövetelménye, mert ez biztosítja a tudomány szabadságát, s ez teszi lehetővé fejlődését.

XIV.

A jövő.

Milyen lesz a jövő egyeteme? – ezt bajos előre megmondani, csak azt állapíthatjuk meg, milyen kívánságok merülnek fel erre nézve, milyenek óhajtanok az egyetemet. Már a háború előtt merültek fel reformjavaslatok, de az összeomlás után a javaslatok özöne támadt az irodalomban.

Nagyon jól látja a helyzetet *Magyary Zoltán*, valóban alapvető, nagyszabású munkájában, amelynek címe: „A magyar tudománypolitika alapvetése.”

„A nemzetközi tudományos versenyben, – írja – a német, a latin és az angolszász népek egy-egy nagy csoportosulást alkotnak, amelyek párhuzamosan futják a versenyüket. Ez a világháború után különösen kiélesedett, amióta egyrészt a franciák, másrészt az angolok és amerikaiak a német tudománynak az általuk is elismert háborúelőtti hegemoniáját le akarják küzdeni azáltal, hogy minden téren önálló munkára rendezkednek be és ezáltal három nagy és tökéletes adományos autarkia van kialakulóban. Azok

⁷¹ *Pauler*, 52. 1.

mindegyikét azonban nagyszámú és gazdag népek és államok tartják fenn. Nyelvi izoláltságunknál fogva az autarkianak kényszerűsége, mivel senkihez sem csatlakozhatunk, nálunk mindig megvolt, de hiányzott annak tudománypolitikai öntudatossága. Erre most eljutottunk. A feladat az, hogy kisebb viszonyaink közt is tudományos autarkianknak megerősítése irányítsa elhatározásainkat a további fejlődés útján. Mindenki tisztában van azzal, hogy az említett nagy népekkel a kvantitatív versenyt nem vehetjük fel, ellenben a koncepció és a helyes kiválasztás terén a kis nemzetek a nagyokkal szemben nincsenek hátrányban.”⁷²

Az kétségtelen, hogy az egyetemet mindenki a tudomány hajlékának óhajtja tekinteni továbbra is.

De természetesen különbözik a felfogás abban a tekintetben, mi a tudomány, mely tudományok valók az egyetemre, milyen felfogással tanítsuk és hogyan tanítsuk a tudományt? Az egyetem ugyan a haladást szolgálja, hiszen állandóan új ösvényeket keres, új meg új eredményeket állapít meg, de azért bizonyos tekintetben konzervatív, megőrzője a tradícióknak, folytatója a múltnak, továbbplántálója az értékeknek.

A reform-javaslatok részben magából az egyetemből indultak ki, részben kívül állóktól erednek.

A radikális és demokratikus áramlatok hatása alatt főképp a tudomány más felfogását óhajtották. Nem szükséges kifejteni, milyen ez a felfogás? A tudomány alárendelése ez a politikának. A kívánság az, hogy ez a tudomány szolgálja a demokratikus átalakulást, a szocialista politikai eszményt: a kommunizmust, demokratikus kormányformát, tanácsköztársaságot, a természettudományos világnézetet, történelmi materializmust.

Világos, hogy a tudomány ilyen tendenciózus lekötése ellenkezik a tudomány szabadságával. A tudomány csak a szabadság levegőjében élhet. Ma már alig hallatszik és alig olvasható ez a szó: *szabadság*, mely valaha minden nép legforróbban körülrajongott eszményképe volt. Ám ezért tudomány e nélkül nem lehetséges. Nagyon érdekes, amit *Th.*

⁷² *Magyary Zoltán*: A magyar tudománypolitika alapvetése. Budapest, 1927. 215. l.

Ruyssen a francia egyetemekről ír: „Die französische Universität spiegelt ziemlich genau einen der bemerkenswerten Züge des französischen Geistes wieder – Gier nach Wissen, die Liebe zu klaren Ideen, Denken, Kritteln sogar, aber mehr *Besorgnis*, im Grunde, um Freiheit, als um Solidarität.”⁷³

Ezekkel az eszmékkel függ össze az a követelmény, hogy az egyetem terjessze ki az általa művelt tudományok körét, vegye fel tanítása tárgyai közé a gyakorlati tudományokat, így pl. nem helyes, hogy a technika már szinte uralkodó szerepét figyelmen kívül hagyja, s a technikai tudományokat külön intézményhez utalta át: a műegyetemre. C. H. Becker is ezt írja erre vonatkozólag: „Es war eine unbegreifliche Engigkeit in der Beurteilung der Weite der Wissenschaft, dass die Universitäten das „Technische“ für weniger wissenschaftlich hielten als ihre eigenen Arbeitsgebiete. Sie haben sich dadurch selbst auf einem der wichtigsten Gebiete des modernen Lebens ausgeschaltet.”⁷⁴

De néhol már is kibővült az egyetem több új karral. Pl. állatorvosi, közgazdasági, mezőgazdasági karral.

Még tovább menve, némelyek még többet kívannak. Tanszéket a művészetek számára, a színészet számára, az újságírás számára, a filmművészet számára stb.

Itt megint csak a gyakorlat és elmélet viszonyának a kérdése merül fel. Ezzel szemben ismételten is azt kell hangsúlyoznunk, hogy az egyetem a tudomány művelője, nem a gyakorlat embereinek kiképzője. De az egyetemen helye van minden tudománynak, s minden gyakorlati tevékenységet lehet tudományosan tárgyalni. A művészeteket pl. zenét, festészetet, színészetet stb. lehet tudományosan tárgyalni, s ez az egyetemre való, de zenészeket, festőket, színészeket képezni nem lehet az egyetem feladata. Nem rekeszti ki ugyan az egyetem a gyakorlati tevékenységet, hiszen némely tárgyat csak gyakorlatilag lehet megtanítani, s minden elmélet gyakorlaton alapszik. Az egyetem még bizonyos technikai ismereteket is megtanít, de csak azokat, amelyek összefüggnek a tudományos munkával, s ehhez szükségesek, minők pl.

⁷³ Die Universitätsideale stb. 56. 1. A dőlt betűvel való kiemelés tőlem való.

⁷⁴ C. H. Becker: Gedanken zur Hochschulreform. 6. 1.

az orvostudományban, a kemiában bizonyos manuális foglalkozások, fotografálás, rajz, bizonyos eszközök készítése, azokkal való bánás. De a tanítás voltaképeni tárgya sohasem ez, ez csak eszköze a tudományos foglalkozásnak, a tudományos *módszer* egyik részlete. Ez önmagában sohasem lehet az egyetemi oktatás célja.

Ám éppen az egyetem az, mely nem zárkózik el soha az új elől, sőt fölkarolja, megvizsgálja, s ha bevált, fölhasználja azt. A középiskola csak a már ismert, megállapított eredményeket tanítja, az egyetem mindig fölveti a problémákat, megismertet a legújabb, még oly fantasztikus eszmékkal és elméletekkel is, feladatának tartja az újnak a megvizsgálását, új utak keresését, s új eredmények elérését.

A tudomány arisztokratikus és demokratikus egyszerre. Arisztokratikus, mert csak egyesek, a kiváló szellemek emelkedhetnek fel a magános magasságra, s demokratikus, mert amit létrehoz, az közkincs, mindenkié, a köz javára válik.

Azzal a felfogással, melyet a tudomány lényegéből s a tanítás módjából alkot az ember magának, összefüggnek a szervezet követelményei.

A tudomány szabadsága megkívánja a kormányhatalomtól való függetlenséget, s a külső beavatkozások távoltartását

Ez – mint a történeti visszapillantásban látjuk – nem mindig volt meg, vagy legalább nem mindig kellő mértékben. Ma sincs meg a legtöbb államban, vagy nincs törvényesen szabályozva. Minél inkább előtérbe lép az egyetem szakiskolai jellege, annál kevésbé van meg, s minél inkább lesz az egyetem a tiszta tudomány művelőjévé, annál inkább áll be ez a követelmény magától, szinte a dolog természeténél fogva.

Ha az állam arról akar gondoskodni, hogy jó hivatalnokokat, orvosokat, tanárokat kapjon, erősen beavatkozik. Ezt tette a múltban pl. a porosz állam, nálunk Mária Terézia, József császár, s ma is azt teszik egyes országok kormányai. De nem akarja egy ország kormánya sem zavarni a tudós ideális munkáját. A tudományt az egész világon mindenütt – még ott is, ahol a legutilitarisztikusabb felfogás uralkodik is, – az idealizmus szolgálatába állítják.

Az olyan szervezeti reformok, – minők pl. hogy hány kara legyen az egyetemnek? kiből álljon az egyetemi tanács? kik

válasszak a rektort? a magántanárok s tanársegédek hogyan kapcsolódjanak bele az önkormányzatba? s az ifjúság hogyan vonassék ebbe bele? az ifjúság corporatioi hogyan szerveztes-senek? – mind nem érintik az egyetem lényegét, ezeket célszerőségi szempontok szerint, sőt a körülményekhez képest más-más módon kell megoldani.

De felhangzik egy igen fontos követelmény. Ezt maga az ifjúság hangoztatja.

Az ifjúság ugyanis az *Elmauban* (Bajorország) 1924. július 30-án a keresztény diák világszövetség által tartott nemzetközi diákkonferencián 9 pontba foglalta össze kívánságait, melyek közül a következőket emelem ki:

1. A közösség szolgálata, ne az egyéni haszon legyen az egyetemen a tanulmány fő motívuma.

4. Nem tökéletes az oly nevelés, mely nem ad alkalmat a művészi képességek kifejlődésére.

5. Semmiféle nevelés nem tökéletes, mely nem ad alkalmat a lelki élet s a szellemi képességek kifejlesztésére.⁷⁵

Ebből kitűnik, hogy a mai európai egyetemek a nevelés kérdésével nem eleget foglalkoznak, s ezt nem oldják meg kielégítően.

Kétségtelen, hogy az az idő, melyet az ifjú az egyetemen iölt, éppen a *jellem* kialakulásának korszaka. S éppen ebben az időben van az ifjú nagyon magára hagyatva. Az egyetem az ifjúra nézve a szabadságot jelenti. A tanzabadsággal sok egyéb szabadság is jár. Az egyetem vezetőinek ennek következtében nincsen igazi irányító hatásuk az ifjúságra a jellemfejlődés tekintetében. A tanárnak közvetlen személyes hatása csak azokra van, kik a szemináriumban mellette és vele dolgoznak, ezek az ő igazi tanítványai, de ez a kisebbség. A nagy többség távol áll a tanárok személyes hatásától s minél nagyobb az egyetem, annál távolabb.

A korszellem ezt az eltávolodást nagyon előmozdította. Az ifjúságnak azelőtt is voltak egyesületei, de most az ifjúság szervezkedett. Ezzel a szervezkedéssel gyakran szinte elszigetelte magát a tanári befolyástól. Az ifjúság önálló akar lenni, s ez különösen külföldön érezhető.

Ezeknek a szervezeteknek kétségtelenül nagy nevelő

⁷⁵ Umversitatsideale. 125. 1.

hatásuk van. Hogy ez a nevelő hatás kedvező-e, vagy kedvezőtlen, az attól függ, milyen a szervezetnek a szelleme.

De azért az egyetem nem utasíthatja el magától a nevela feladatot, különösen ha az ifjúság kívánja is ennek a föl-vételét.

A kelet főiskolái – mint az ezek mintájára alakult Keyserling-féle darmstadti iskola is – a nevelésben látják az intézmény főcélját. Nem a tudás, nem a tanulmány itt a fontos, hanem a jellem, az önnevelés.

Az európai egyetem azonban nem lehet az aszkézis intézményévé, nem lehet kolostor.

Ismét vissza kell térnünk az egyetem alap gondolatára: az egyetem a tudomány művelője, s így az egyetem a tudománnyal nevel. A tudománnyal akar az érzelmekre is hatni, a tudománnyal akarja a cselekvést is irányítani.

A tudomány légköre egy magasabbrendű s nemesebb légkör, mint a mindennapi életé. Ez a légkör alkalmas arra, hogy a lélek legszebb virágai kinyíljanak. Ahol az idealizmus napja süt, ott megterem mindaz, ami szép és nemes.

De az egyetem főképp az *önnevelés* iskolája. Az önnevelés pedig a nevelés befejezése. Ez a befejezés az egyetemi évekre esik, s éppen az egyetem módszere, az *önmunkásság*, mely az egyetemi tanulmány lényeges jellemvonása, legalkalmasabb arra, hogy erre az ifjúságot rávezesse.

Ifjúságunknak a mai nehéz időkben kétségtelenül nehéz a helyzete, de éppen ez a nehéz helyzete kényszeríti őt keményebb munkára, s megacélozza izmait, fölfokozza testi és szellemi erejét.

Sajnos, így kellett küzdenie mindig a magyarnak. Ez a mi magyar problémánk ma is. Jól fejezte ki ezt *gr. Klebelsberg Kunó*, midőn kijelentette, hogy a kultuszárca ma honvédelmi tárca. így kapcsolódik bele az egyetem a nemzet életébe.

Békefi Rémiig egy munkájában olvasom 1402. szeptember 28.-ról a következő adatot: „Mihály fia, Eligius körülbelül tizenhét éves korában a csanádi iskola növendéke volt. Egy ízben, amint társaival Csanádnak tartva előadásra ment, útközben csupa szórakozásból elővette íjját, melyet magával hordott, s nyilat egy határhoz felé röpítette.”

„Ez esetben – teszi hozzá Békefi – nemcsak az iskola

létezése, hanem az is érdekel bennünket, hogy Eligius nem Csanádon, hanem valahol a vidéken lakott és hogy előadásra íjjal-nyállal ment.⁷⁶

Ámde szerintem ebben nem az a fontos, hogy a tanuló vidéken lakott, hanem az, hogy íjjal-nyállal ment iskolába.

Ez valóban szinte szimbolikus. Ez a magyar sors! Állandóan fegyverkeznünk kellett, hogy megvédjük magunkat, s csak félkézzel dolgozhattunk a magyar kultúra továbbépítésén.

Ma is ez a helyzetünk. Küzdünk a létért, s küzdünk eszményképeinkért. Meg vagyok győződve róla, hogy a magyar ifjúságnak meg lesz az ereje, hogy ezt a küzdelmet diadalmasan megállja, s igazát nemcsak íjjal-nyállal, hanem a tudomány fegyvereivel is megvédje.

Irodalom:

Ábel Jenő: Egyetemeink középkorban. Budapest, 1881. A M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatala.

Ábel Jenő: Magyarországi tanulók a külföldön. I. Magyarországi tanulók a jenai egyetemen, összeállította: Mohos Gyula. Budapest, 1890..

II. kötet. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Budapest, 1892.

III. kötet. A krakkói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke 1493-tól: 1558-ig. Közli és magyarázza: Dr. Schrauf Károly. Budapest, 1893-

IV. A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve. 1453-1630-ig.. Közli: Dr. Schrauf Károly. Budapest, 1902.

Békefi Rémi: A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statumai. Budapest, 1909.

Békefi Rémi: A pécsi egyetem. Budapest, 1909.

Békefi Rémi: Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Budapest, 1896.

Békefi Rémi: A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest, 1910.

Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. Budapest. II. kiadás* 1926. 257-299. 1.

Fináczy Ernő: A renaissance-kori nevelés története. Budapest, 1919-82-91. 1. 185-186. 1.

Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás Mária Terézia korában.

I. kötet. Budapest, 1899. 305-335.

Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás Mária Terézia korában.

II. kötet. 1902. 116-155. és 361-374. 1.

⁷⁶ *Békefi Rémi:* A káptalani iskolák története Magyarországon-Budapest, 1910. 70. 1.

- E. Spranger*: Wandlungen im Wesen der Universität seit 100 Jahren. Leipzig. 1913.
- C. H. Becker*: *Vom Wesen der deutschen Universität*. Leipzig. 1925.
- G. Linck*: Über Wesen u. Wert der Universität. Jena. 1920.
- Werner Jaeger*: Stellung u. Aufgaben der Universität in der Gegenwart. Berlin. 1924.
- Karl Jaspers*: Die Idee der Universität. Berlin. 1923.
- F. K. Vossler*: Universität als Bildungsstätte. München. 1923.
- R. Otto*: Sinn und Aufgabe moderner Universität. Marburg. 1927.
- Dr. Paul Jensen*: Universität und Bildungsideal. Berlin. 1928.
- O. Hertwig*: Das Bildungsbedürfnis u. seine Befriedigung durch deutsche Universitäten. Jena. 1905.
- Gr. Otto Immisch*: Academia. Rectoratsrede. Freiburg in Br. 1924.
- E. Bernheim*: Der Universitätsunterricht und die Erfordernisse der Gegenwart. Berlin. 1898.
- W. Arnold*: Die Bedeutung der kleinen Universitäten. Marburg. 1872.
- Dr. G. Linck*: Gedanken zur Universitätsreform. Jena. 1919.
- J. Flach*: Die Reform der Universitäten. Hamburg. 1888.
- C. H. Becker*: Gedanken zur Hochschulreform. Leipzig. 1920.
- O. Dittrich*: Die neue Universität. Leipzig. 1919.
- A. Dyroff*: Wege und Abwege der Universitätsreform. Karlsruhe. 1929.
- Karl Wolzendorff*: Die Universität in der Demokratie. Frankfurt a. M. 1921.
- Helm Wienkötter*: Die Organisation der deutschen Studentenschaft. Berlin. 1921.
- E. Eoerth*: Zeitungskunde und Universität. Jena. 1927.
- A. Rüge*: Das Wesen der Universität und das Studium der Frauen. Leipzig. 1912.
- Th. Litt*: Berufsstudium und „Allgemeinbildung.“ Leipzig. 1920.
- Max Weber*: Wissenschaft als Beruf. München u. Leipzig, Duncker u. Humboldt, 1919.
- E. Kahler*: Der Beruf der Wissenschaft. Berlin. 1920.
- Richard Graf du Moulin Eckart*: Geschichte der deutschen Universitäten. Stuttgart. 1929.
- R. Schairer und C. Hofmann jr.*: Die Universitätsideale der Kulturvölker. Leipzig. 1925.
- Max Joseph*: Die deutschen Universitäten im Urteile französischer Gelehrten. Berlin. 1923.
- Franz Laue*: Das französische Schulwesen. Leipzig. 1926.
- Georg Kartzke*: Das amerikanische Schulwesen. Leipzig. 1926.
- L. Liard*: L'enseignement supérieur en France. 1789-1889. 2 kötet. 1888-94.
- L. Rice Oxley*: Oxford Renowned. London, Methue and Co. Ltd.
- Brian W. Downs*: Cambridge past and present. London, u. o.